

DONES GRANS I VIOLÈNCIES MASCLISTES DES DE L'ÀMBIT COMUNITARI

© Departament de Drets Socials, 2023

AUTORIA | Direcció General d'Acció Cívica i Comunitària
Pg. del Taulat, 266-270
08019 Barcelona

La Direcció General d'Acció Cívica i Comunitària va encarregar l'elaboració d'una monografia sobre les dones grans i les violències masclistes a Neus Pociello Cayuela, de la Fundació Aroa. L'obra derivada que publiquem parteix de la monografia esmentada.

DISSENY I MAQUETACIÓ | Inés Jiménez - www.cosasdelai.com

IMATGES DE COBERTA I INTERIOR | Totes les fotografies i imatges que conté aquesta publicació tenen autorització de reproducció (licències de Shutterstock, Fotópica, Creative Commons o permís explícit del les seves autores) o provenen de campanyes públiques.

AVÍS LEGAL

Aquesta obra es publica amb una llicència de Creative Commons Reconeixement-No-Comercial-Compartirigual 3.0.

Sou lliure de:

Compartir — copiar i redistribuir el material en qualsevol mitjà i format

Adaptar — remesclar, transformar i crear a partir del material

D'acord amb els termes següents:

Reconeixement — Heu de reconèixer l'autoria de manera apropiada, proporcionar un enllaç a la llicència i indicar si hi heu fet algun canvi. Podeu fer-ho de qualsevol manera raonable, però no d'una manera que suggereixi que el licenciadador us dona suport o patrocina l'ús que en feu.

NoComercial — No podeu utilitzar el material per a finalitats comercials.

Compartirigual — Si remescleu, transformeu o creeu a partir del material, heu de difondre les vostres creacions amb la mateixa llicència que l'obra original.

Podeu trobar aquesta i les altres obres que ha publicat el Departament de Drets Socials al [nostre catàleg de publicacions](#).

ÍNDEX

Índex	3
Presentació.....	4
1. MARC LEGAL	6
1.1. Marc legal internacional del maltractament a les persones grans i les violències masclistes envers les dones grans.....	7
1.2. Marc i recomanacions per a l'abordatge del maltractament i de les violències envers les dones grans en l'àmbit estatal i autonòmic de Catalunya.....	9
2. MARC CONCEPTUAL	13
3. LES VIOLÈNCIES MASCLISTES ENVERS LES DONES GRANS.....	18
3.1. Àmbits específics i tipologies més freqüents.....	20
4. TREBALLAR LES VIOLÈNCIES MASCLISTES AMB PERSONES GRANS	24
4.1. El paper dels equips professionals	24
4.2. Orientacions per promoure accions transversals a l'equipament.....	27
5. PROPOSTES PER TREBALLAR LES VIOLÈNCIES MASCLISTES AMB PERSONES GRANS I AMB LA COMUNITAT	37
6. RECURSOS	49
Campanyes de sensibilització.....	49
Webs amb recursos de sensibilització i prevenció	51
Guies.....	54
Bancs d'imatges	55
7. Bibliografia.....	57

PRESENTACIÓ

La monografia que teniu a les mans és, principalment, una proposta per reflexionar sobre pràctiques i actituds que, tot i que sovint donem per fetes, són lesives per a la llibertat d'acció de les persones. Aquesta qüestió és primordial, perquè si no reorientem les percepcions que tenim davant les evidències no hi haurà marge per a un canvi social encaminat al progrés, les llibertats i la democràcia. Per aquest motiu, cal que ens plantejem com es percep socialment el col·lectiu de les dones grans i li donem veu.

Es tracta d'un plantejament imprescindible perquè, d'una banda, el masclisme passa més desapercbut entre la població més gran que entre les generacions més joves. Això és degut a les relacions patriarcal que es donen en la gent gran, amb el risc que s'assimili l'autoritarisme i el control sobre les dones com una qüestió de costums pròpia de la vida quotidiana que es descabdella en la intimitat. I, d'altra banda, perquè cal posar fi als prejudicis que té la població sobre l'autonomia de vida en la vellesa. En aquest sentit, les dones grans corren el risc de patir una doble subjugació: la que s'imposa per raons de sexe i gènere i la que ve donada per l'envelliment.

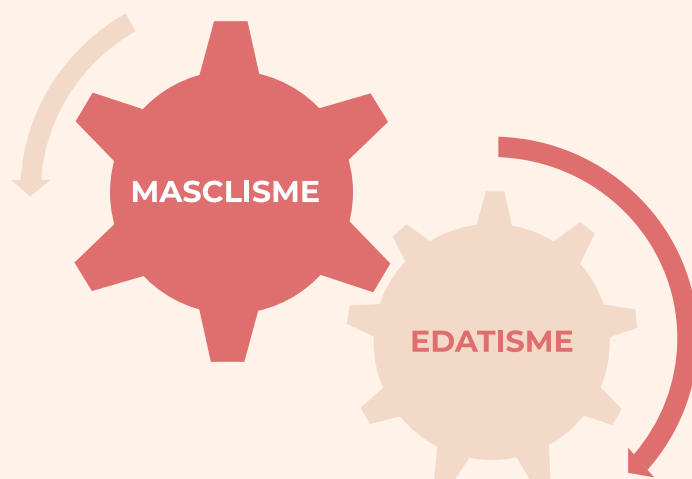
És un contrasentit donar molta importància al nivell cultural i a la capacitat de realització que va adqui-

rint la persona i, alhora, considerar que el seu marge d'autonomia disminueix amb l'edat. Malgrat que l'envelliment pugui comportar necessitats d'atenció per assentar i preservar la vida en aquesta etapa vital, no hauria de ser un motiu per considerar que una persona és, en algun sentit, menys lliure per prendre les seves decisions i elegir com vol viure.

Dones grans i violències masclistes desgrana de quina manera s'encreuen el patriarcalisme i l'edatisme que augmenten l'amenaça de l'heteronomia en les dones grans. Però no només identifica aquest problema, sinó que aporta diverses propostes de reflexió crítica sobre aquestes qüestions i inclou plantejaments per contrarestar-ne els efectes en les relacions socials. En aquest sentit, la monografia pretén ser una eina de referència pedagògica i una guia per als professionals que actuen en els contextos comunitaris del nostre país. Cal tenir present que tota intervenció orientada a assegurar la llibertat de les dones grans s'ha de construir sempre a partir d'històries de vida que manifestin la capacitat d'agència d'aquestes dones, moltes de les quals tenen una àmplia trajectòria de sosteniment de comunitats, participació associativa i implicació política a fi de millorar les condicions d'existència de les persones que formen el seu entorn social.

Xavier Godàs

Director general d'Acció Cívica i Comunitària

1

MARC LEGAL

Tot seguit, ens centrem en els diferents marcs legals i semilegals, és a dir, en protocols d'actuació i altres recomanacions que s'enfoquen directament en el maltractament a les persones grans i que, tot i que en la majoria dels casos no contenen una perspectiva de gènere, ens ofereixen un marc per ampliar la perspectiva sobre aquest tema.

Dins el marc legal existent sobre l'erradicació de la violència masclista hi ha diferents instruments internacionals, nacionals i autonòmics, entre els quals destaquen, principalment:

- Les **recomanacions** emeses des de l'any 1989 pel Comitè per a l'Eliminació de la Discriminació contra la Dona (CEDAW), de les Nacions Unides¹;

- El **Conveni del Consell d'Europa** sobre la prevenció i la lluita contra la violència envers les dones i la violència domèstica (2011)², conegut com a Conveni d'Istanbul;
- la **Llei orgànica 1/2004**, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere³, d'àmbit estatal;
- La **Llei 5/2008**, de 24 d'abril, del dret de les dones a erradicar la violència masclista⁴,
- La **Llei 17/2020**, del 22 de desembre, de modificació de la Llei 5/2008, del dret de les dones a erradicar la violència masclista⁵, ambdues dins de l'àmbit de Catalunya.

1. ASSEMBLEA GENERAL DE LES NACIONS UNIDES. Convenció sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació contra la dona (3 setembre 1981) [en línia]. Disponible a: www.ohchr.org/SP/ProfessionalInterest/Pages/CEDAW.aspx. [Consulta: 4 desembre 2021].

2. CONSELL D'EUROPA. Convenio del Consejo de Europa sobre prevención y lucha contra la violencia contra la mujer y la violencia doméstica [S.I.S.n], 2011 [en línia]. Disponible a: rm.coe.int/1680464e73. [Consulta: 4 desembre 2021].

3. GOVERN D'ESPANYA. «Llei orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere». Butlletí Oficial de l'Estat, núm. 313 (29 desembre 2004), p. 42166-42197 [en línia]. Disponible a: www.boe.es/boe/dias/2004/12/29/pdfs/A42166-42197.pdf. [Consulta: 10 desembre 2021].

4. GENERALITAT DE CATALUNYA. «Llei 5/2008, del 24 d'abril, del dret de les dones a erradicar la violència masclista». Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya, núm. 5123 (2 maig 2008), p. 34425-34462 [en línia]. Disponible a: www.parlament.cat/document/nom/TL75.pdf. [Consulta: 15 desembre 2021].

5. GENERALITAT DE CATALUNYA. «Llei 17/2020, de 22 de desembre, de modificació de la Llei 5/2008, del dret de les dones a erradicar la violència masclista». Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya, núm. 8303 (24 desembre 2020), p. 1-15 [en línia]. Disponible a: portaljuridic.gencat.cat/ca/pjur_ocults/pjur_resultats_fitxa/?action=fitxa&documentId=889760&language=ca_ES&textWords=LLEI%252017%2F2020&mode=single. [Consulta: 15 desembre 2021].

1.1. MARC LEGAL INTERNACIONAL DEL MALTRACTAMENT A LES PERSONES GRANS I LES VIOLÈNCIES MASCLISTES ENVERS LES DONES GRANS

L'any 1991, les Nacions Unides van aprovar la **Resolució 46/91 sobre la implementació del Pla d'acció internacional sobre l'envel·liment**⁶. Aquest Pla estableix uns principis i uns drets bàsics i universals que s'han d'assegurar individualment, socialment i institucionalment per a les persones grans, entre els quals hi ha el dret a viure sense maltractaments físics ni mentals.

L'any 2002, les Nacions Unides van elaborar el **Pla d'acció internacional de Madrid sobre l'envel·liment**⁷ (MIPAA, en les sigles en anglès), en el marc de la Segona Assemblea Mundial sobre l'Envel·liment que va tenir lloc en aquesta ciutat i que va comptar amb la presència de representants de cent cinquanta-nou països del món que van signar una declaració política unitària en la qual es comprometien a abordar els reptes específics de les persones grans.

El MIPAA és el primer acord mundial que compromet els governs a vincular les qüestions de l'envel·liment amb altres marcs per al desenvolupament

social, econòmic i de drets humans. També demana als governs que incloguin les persones grans en el procés de desenvolupament de polítiques.

Encara que estigui avalat per tots els estats, el MIPAA no és legalment vinculant i la seva implementació és voluntària. Cada cinc anys s'organitza una revisió participativa del Pla en què es fomenta la participació de les persones grans.

En l'article 13 d'aquesta declaració s'indica clarament la responsabilitat dels governs dels països de «promoure, proporcionar i garantir l'accés als serveis socials bàsics, tenint en compte les necessitats específiques de les persones grans» i apel·lant, també, a altres agents socials, com les autoritats locals, la societat civil, les organitzacions no governamentals, el sector privat, les organitzacions de voluntaris i voluntàries, les mateixes persones grans i les associacions, i les famílies i les comunitats.

També l'any 2002, l'Organització Mundial de la Salut va elaborar la **Declaració de Toronto per a la Prevenció Global del Maltractament de les Persones Grans**⁸, la qual, per primera vegada, definia el maltractament envers les persones grans com «l'acció única o repetida, o la manca d'una resposta adequada, que causi danys o angoixa a una persona gran i que tingui lloc dins de qualsevol relació on existeixi una expectativa de confiança» (OMS, INPEA 2002).

6. ASSEMBLEA GENERAL DE LES NACIONS UNIDES. «Resolución 46/91, de 16 de diciembre, sobre la implementación del Plan de acción Internacional sobre el envejecimiento y actividades conexas» [en línia]. Disponible a: documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/N12/540/98/PDF/N1254098.pdf?OpenElement. [Consulta: 4 desembre 2021].

7. ONU. Declaración Política y Plan de Acción Internacional de Madrid sobre el Envejecimiento. Nova York: Nacions Unides, 2002 [en línia]. Disponible a: social.un.org/ageing-working-group/documents/mipaa-sp.pdf. [Consulta: 4 desembre 2021].

8. INPEA; OMS; UNIVERSITAT DE TORONTO. Declaración de Toronto para la Prevención Global del Maltrato de las Personas Mayores. Ginebra: Organización Mundial de la Salud, 2002 [en línia]. Disponible a: www.inpea.net/images/TorontoDeclaracion_Espanol.pdf. [Consulta: 15 desembre 2021].

El maltractament a les persones grans comprèn des d'accions violentes, com ara agressions físiques, sexuals i psíquiques, fins a conductes passives o d'omissió de l'atenció, com la negligència, que també repercuteixen negativament en el seu benestar. Les persones grans són especialment vulnerables als abusos econòmics.

El maltractament a les persones grans comprèn des d'accions violentes, com ara agressions físiques, sexuals i psíquiques, fins a conductes passives o d'omissió de l'atenció, com la negligència, que també repercuteixen negativament en el seu benestar. Les persones grans són especialment vulnerables als abusos econòmics, és a dir, a l'ús inadequat dels fons i recursos propis per part de familiars o persones cuidadores (OMS, INPEA 2002).

L'any 2010, el Comitè per a l'Eliminació de la Discriminació contra les Dones (CEDAW) va emetre, durant la quaranta-setena edició, la **Recomanació general núm. 27 sobre les dones grans i la protecció dels seus drets humans**⁹. S'hi reconeixen les múltiples formes de discriminació viscudes per les dones grans i es posa l'accent en el fet que no constitueixen un grup homogeni, sinó que configuren una àmplia diversitat d'experiències, coneixements i habilitats.

A més, la recomanació estableix una gran varietat d'àmbits i aspectes prioritaris que cal tenir en compte en l'abordatge de la violència envers les dones grans, entre els quals destaquen:

- L'impacte de les desigualtats de gènere al llarg de la vida i la consegüent discriminació que experimenten les dones grans com a resultat de l'assignació injusta de recursos, el maltractament, la negligència i l'accés limitat als serveis bàsics.
- La presència de discriminacions exacerbades per altres condicions que van més enllà del gènere i l'edat, com ara les condicions socioeconòmiques, educatives, familiars i productives. Això comporta una multidimensió de les discriminacions,

La Recomanació núm. 27, de 2010, reconeix les múltiples formes de discriminació viscudes per les dones grans i es posa l'accent en el fet que no constitueixen un grup homogeni, sinó que configuren una àmplia diversitat d'experiències, coneixements i habilitats.

especialment en els casos en què les dones són part d'una minoria (ètnica, religiosa, d'orientació sexual, etc.).

- La negligència envers les dones grans sovint es relaciona amb el fet que ja no se les considera actives en relació amb les funcions productives i reproductives, per la qual cosa representen una càrrega per a les famílies i per a la societat.

També l'any 2010, i mitjançant la Resolució 65/182, les Nacions Unides va crear el **Grup de treball de composició oberta sobre l'envelliment (OEWG)**¹⁰. Aquest grup de treball té el mandat d'establir una convenció internacional dels drets de les persones grans i treballa per definir la diversitat de vulneracions de drets, identificar possibles llacunes i trobar la millor manera d'abordar-les per respondre a les necessitats d'aquest grup poblacional, tot abordant, entre altres temes, el maltractament a les persones grans.

En els darrers anys, el debat de gènere i violències masclistes ha estat introduït en les definicions i els textos que han de nodrir aquesta futura convenció, gràcies a la incidència d'algunes entitats de la societat civil acreditades en aquest grup de treball.

9. ONU; COMITÈ PER A L'ELIMINACIÓ DE LA DISCRIMINACIÓ CONTRA LA DONA (CEDAW). «Recomanació general núm. 27, de 16 de desembre de 2010, sobre les dones d'edat i la protecció dels seus drets humans». CEDAW/C/GC/27 [en línia]. Disponible a: www.acnur.org/fileadmin/Documentos/BDL/2012/8335.pdf. [Consulta: 15 desembre 2021].

10. Open-ended Working Group on Ageing for the purpose of strengthening the protection of the human rights of older persons [en línia]. Portal UNDESA. Disponible a: social.un.org/ageing-working-group. [Consulta: 15 desembre 2021].

1.2. MARC I RECOMANACIONS PER A L'ABORDATGE DEL MALTRACTAMENT I DE LES VIOLÈNCIES ENVERS LES DONES GRANS EN L'ÀMBIT ESTATAL I AUTONÒMIC DE CATALUNYA

ÀMBIT ESTATAL

En l'àmbit estatal no existeix un marc legislatiu específic per abordar el maltractament a les persones grans, però sí que hi ha un marc compost per altres normatives que mencionen la temàtica i per documents no vinculants de recomanacions oficials.

Recomanacions de la Primera Conferència Nacional de Consens sobre l'Ancià Maltractat (en la denominació original), celebrada a Almeria l'any 1995. Per primera vegada a Espanya, tot i que encara no s'incorpora la perspectiva de gènere en la seva declaració, sí que s'hi reconeix el maltractament envers les persones grans i es defineix com «qualsevol acte o omissió que generi un dany, intencionat o no; que es produeixi en l'àmbit familiar, comunitari o institucional; que vulneri o faci perillar la integritat física o psíquica, el principi d'autonomia o la resta dels drets fonamentals de la persona i que es pugui constatar de manera objectiva o percebre de manera subjectiva independentment de la intencionalitat o no de l'entorn en què es produeixi: familiar, comunitat o institucions»¹¹.

ÀMBIT AUTONÒMIC

► **Llei 12/2017, d'11 d'octubre, de serveis socials (art. 7 i 17)**¹²

En l'article 7 d'aquesta Llei es reconeix el dret d'utilització dels serveis socials a les persones grans en situació de vulnerabilitat, risc o dificultat social, i també a les víctimes de violència masclista i a les que pateixen altres tipus de violència familiar.

En l'article 17 es posen en evidència les funcions dels serveis socials a l'hora de detectar i atendre col·lectius vulnerables, en situació de dependència o que es troben amb altres dificultats socials, moltes de les quals prevalen en les persones de més edat.

11. KESSEL, H.; MARÍN, N.; MATURANA, N. «Declaración de Almería sobre el Anciano Maltratado». *Revista Española de Geriátría y Gerontología*, núm. 31 (1996), p. 367-372 [en línia]. Disponible a: envejecimiento.csic.es/documentos/documentos/almeria-declaracion-01.rtf. [Consulta: 4 desembre 2021].

12. GENERALITAT DE CATALUNYA. «Llei 12/2017, d'11 d'octubre, de serveis socials». *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 4990 (18 octubre 2017), p. 37788-37840 [en línia]. Disponible a: portaljuridic.gencat.cat/ca/pjur_ocults/pjur_resultats_fitxa/?documentId=415692&action=fitxa. [Consulta: 4 desembre 2021].

➤ **Carta dels drets i els deures de la gent gran a Catalunya**¹³

Es tracta d'un document no vinculant, elaborat l'any 2003, en el qual es recullen els cinc principis temàtics proposats per les Nacions Unides que estan descrits en els documents dels drets humans per a la gent gran: dignitat, independència, autorealització, assistència i participació.

➤ **Protocol marc i orientacions d'actuació contra els maltractaments a les persones grans**¹⁴

L'any 2012, la Generalitat de Catalunya va presentar aquest protocol com una eina concreta per a la pràctica professional i institucional en diversos escenaris, com ara els establiments residencials, els centres d'atenció primària, els serveis a domicili i els serveis d'acompanyament. És un document que estandarditza l'apropament conceptual al maltractament envers les persones grans i aporta indicadors de detecció, pautes d'actuació i procediments a diferents nivells.

➤ **Document operatiu de maltractament a la gent gran - Protocol per a l'abordatge de la violència masclista en l'àmbit de la salut a Catalunya**¹⁵

Específicament per a l'àmbit de les violències masclistes envers les dones grans, la Generalitat de Catalunya va elaborar, l'any 2010, un document amb les pautes d'intervenció per abordar la violència masclista i el maltractament a les persones grans, sigui en l'àmbit domiciliari o en l'institucional, en tres dimensions d'actuació: prevenció, detecció i atenció i recuperació.

Les accions de prevenció inclouen:

- Actuacions de sensibilització i conscienciació de la ciutadania.
- Accions formatives per a professionals de la salut, persones cuidadores en l'àmbit domiciliari i personal destinat a l'educació per a la salut.
- Actuacions per millorar la qualitat de vida de les persones grans i per intervenir en les situacions de vulnerabilitat d'aquest col·lectiu.
- Desenvolupament del treball en xarxa.

Les accions de detecció inclouen:

- Pautes per a l'entrevista.
- Indicadors d'ajuda a la detecció.
- Pautes de valoració.

Les accions d'atenció i recuperació inclouen dos plans d'intervenció amb pautes detallades segons el risc, els quals inclouen accions de valoració, tractament, derivació i coordinació, i impliquen no només professionals, sinó també familiars.

El marc legal i normatiu presenta encara marge de millora en la protecció a les dones grans en situació de violència masclista. Aquests buits es deuen a la base estructural del masclisme i l'edatisme i tenen un impacte greu en la capacitat d'abordatge de les violències masclistes envers les dones grans.

13. GENERALITAT DE CATALUNYA. «Llei 12/2007, d'11 d'octubre, de serveis socials». Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya, núm. 4990 (18 octubre 2007), p. 37788-37840 [en línia]. Disponible a: portaljuridic.gencat.cat/ca/pjur_ocults/pjur_resultats_fitxa/?documentId=415692&action=fitxa. [Consulta: 4 desembre 2021].

14. GENERALITAT DE CATALUNYA; DEPARTAMENT DE BENESTAR SOCIAL I FAMÍLIA; SECRETARIA DE FAMÍLIA. Protocol Marc i orientacions d'actuació contra els maltractaments a les persones grans. [S.l.: S.n.], 2012 [en línia]. Disponible a: treballiaferssocials.gencat.cat/web/content/03ambits_tematics/04gentgran/maltractaments_persones_grans/documents/proposta_protocol_maltractaments_gent_gran.pdf. [Consulta: 15 desembre 2021].

15. GENERALITAT DE CATALUNYA; DEPARTAMENT DE SALUT. Protocol per a l'abordatge de la violència masclista en l'àmbit de la salut a Catalunya. Document operatiu de maltractament a la gent gran. Barcelona: Departament de Salut. Direcció General de Planificació i Avaluació, 2010 [en línia]. Disponible a: scientiasalut.gencat.cat/bitstream/handle/11351/3490/Protocol_per_abordatge_de_violencia_masclista_ambit_salut_catalunya_document_operatiu_de_maltractament_gent_gran_2010.pdf?sequence=1&isAllowed=y. [Consulta: 4 desembre 2021].

EN RESUM

El marc legal i normatiu presenta un ampli marge de millora en la protecció a les dones grans en situació de violència masclista:

- Els instruments específics sobre violències masclistes NO han integrat de manera transversal la perspectiva de cicle vital.
- Els instruments sobre maltractament a les persones grans NO incorporen la perspectiva de gènere i, per tant, no recullen de manera específica les violències masclistes envers les dones grans.
- La major part dels documents que hi ha en matèria de maltractament a les persones grans NO són vinculants, ja que no constitueixen lleis sinó principis d'actuació. Aquesta absència de legislació és preocupant i representa una vulneració dels drets de les dones grans.

Aquests buits són conseqüència de la base estructural del masclisme i l'edatisme i tenen un impacte greu en la capacitat d'abordatge de les violències masclistes envers les dones grans.

2

2

MARC CONCEPTUAL

Les violències masclistes constitueixen una violació greu dels drets humans i un impediment per assolir la plena ciutadania, la llibertat individual i l'autonomia. Són la màxima expressió de la desigualtat de gènere; tenen un caràcter estructural, interseccional i permanent al llarg de la vida de les dones, i es manifesten en multiplicitat de formes, moltes de les quals encara són plenament normalitzades.

En parlar de violències masclistes, és comú que hi hagi una confusió conceptual entre les diverses maneres de denominar les violències que impacten les vides de les dones segons el marc legal i l'àmbit geogràfic que afecten aquesta mateixa conceptualització.

Tot i que la violència envers les dones grans és generalitzada i comprèn les mateixes tipologies i els mateixos àmbits que es recullen en el marc general

de les violències masclistes tipificades d'acord amb la Llei 5/2008¹⁶ i la Llei 17/2020¹⁷, hi ha altres formes de violència que, fins ara, s'han analitzat només tenint com a única base l'edatisme, sense incorporar-hi la perspectiva de gènere, i que no han estat incloses en l'espectre de les violències masclistes fixades perquè no s'han definit des d'una mirada específica al cicle vital. Tractarem sobre aquestes altres formes de violència en el capítol següent.

La principal raó i l'objectiu fonamental de l'abordatge d'homes que exerceixen violències masclistes és augmentar la seguretat i el benestar de les víctimes i supervivents, dones i filles i fills, i cada pas i acció en el procés respon a aquest objectiu.

16. GENERALITAT DE CATALUNYA. «Llei 5/2008, del 24 d'abril, del dret de les dones a erradicar la violència masclista». Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya, núm. 5123 (2 maig 2008), p. 34425-34462 [en línia]. Disponible a: www.parlament.cat/document/nom/TL75.pdf. [Consulta: 15 desembre 2021].

17. GENERALITAT DE CATALUNYA. «Llei 17/2020, de 22 de desembre, de modificació de la Llei 5/2008, del dret de les dones a erradicar la violència masclista». Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya, núm. 8303 (24 desembre 2020), p. 1-15 [en línia]. Disponible a: portaljuridic.gencat.cat/ca/pjur_ocults/pjur_resultats_fitxa/?action=fitxa&documentId=889760&language=ca_ES&textWords=LLEI%252017%2F2020&mode=single. [Consulta: 15 desembre 2021].

Abans, però, cal que ens fem la pregunta següent i que aprofundim en el concepte d'edatisme:

Per què la mirada de gènere i la de cicle vital han de ser indissociables?

Si parlem de violències masclistes envers les dones grans, no només hem de tenir en compte la base de les desigualtats de gènere en el marc d'un sistema de relacions de poder dels homes sobre les dones, sinó també les idees, actituds i pràctiques basades en una atribució cultural —apresa en el marc de les relacions de poder que hem construït a partir d'una mirada estereotipada i discriminatòria en funció de l'edat i envers la longevitat—, denominada edatisme, que genera desigualtats en les persones segons l'edat que tenen.

L'edatisme ens afecta a tots al llarg de la vida, sobretot quan som menors de divuit anys i, molt especialment, un cop acabem la vida laboral i passem a formar part d'aquest gran grup de població que anomenem persones grans i que agrupa diverses generacions sota el denominador comú de tenir associats valors discriminatoris, com la manca de contribució social, o un tracte desigual pel simple fet de tenir una edat determinada.

L'edatisme és la forma de discriminació més normalitzada, molt poc assenyalada i acceptada totalment per la societat, tant en l'esfera pública com en la privada.

Incorporar el cicle vital i la realitat de l'edatisme a l'enfocament de les violències masclistes és clau quan parlem de violències masclistes envers les dones grans, perquè les bases i l'impacte de les violències masclistes que coneixem es veuen amplificades per l'efecte de l'edatisme. Per aquest motiu, s'ha d'introduir la mirada interseccional¹⁸ que ens permet analitzar la intersecció gènere-edat en l'experiència vital de les dones grans i les situacions de violència masclista que pateixen, la qual cosa resulta en una experiència d'exclusió i vulneració del dret a viure una vida lliure de violències masclistes, única i diferenciada.

La perspectiva interseccional permet superar el reduccionisme que comporta percebre les diferents opressions com a realitats que es posen de manifest de manera independent; ens ajuda a comprendre i visibilitzar com funcionen les diferents categories i com, de manera interrelacional, es creuen i donen lloc a diverses formes d'opressió i discriminació.

Aquesta experiència única és la suma de les idees, actituds i pràctiques que es presenten de manera molt esquemàtica en la taula següent:

TAULA COMPARATIVA INTERSECCIÓ EDATISME-MASCLISME (FUNDACIÓ AROA, 2019)

EDATISME	MASCLISME
Rols i estereotips de vellesa i envelliment	Rols i estereotips de gènere
Paternalisme i infantilització	Androcentrisme
Homogeneïtzació i reduccionisme	Victimització i reduccionisme
Representació negativa i/o invisibilització de la vellesa	Representació des de la relació de poder (submissió i control)
Asexualització	Hipersexualització i cosificació
Apropiació d'agència	Apropiació d'agència

18. CRENSHAW, Kimberle. «Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics». University of Chicago Legal Forum, núm. 8 (1989).

Les dones grans són diverses, i les experiències vitals són molt diferents als 60 anys que als 90 anys.

Un dels efectes de l'edatisme que limita l'efectivitat de la nostra resposta a les violències masclistes envers les dones grans és l'homogeneïtzació de les dones en un mateix grup d'edat quan, en realitat, estem parlant de diverses generacions i de moments vitals i condicions personals i socials molt diferents.

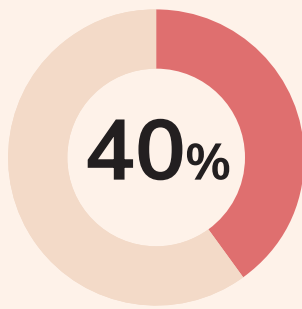
Habitualment relacionem la locució dona gran amb una imatge de dependència, fragilitat o incapacitat, tot i que no és fins als setanta-cinc anys, de mitjana, que s'inicia un procés de deteriorament físic i cognitiu que finalment pot portar a una situació de dependència.

És cert que les dones grans tenen més esperança de vida, però també ho és que viuen amb menys salut i qualitat de vida, i la causa d'aquesta pitjor experiència d'envelliment de les dones en relació amb la dels homes és la doble combinació de masclisme i edatisme¹⁹. Les dades mostren clarament aquestes diferències.

19. FORMOSA, Marvin. «Exposing ageism». Bold: quarterly journal of the International Institute on Aging, vol. 11 (2001), p. 16-23.

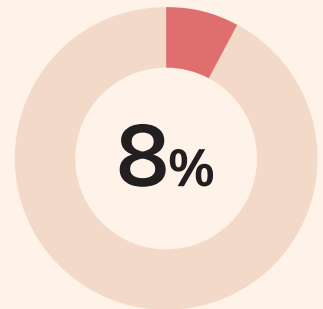
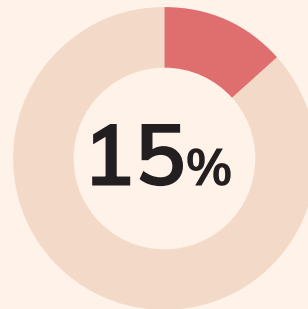
ALGUNES DADES

Solitud

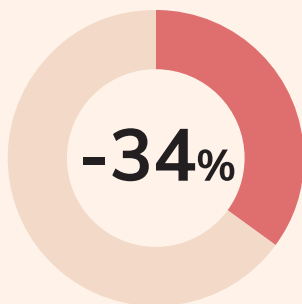
40,4% de dones (+65 anys) respecte del 15,1% d'homes.²⁰

Taxa de risc de pobresa

15,5% en dones (+65 anys) respecte del 8% en homes.²²

Bretxa de gènere en les pensions

Les dones cobren un 34% menys perquè assumeixen el treball de cures i s'incorporen més tard al món del treball.²¹

Veiem, doncs, la importància de conceptualitzar les violències masclistes envers les dones grans des d'una anàlisi interseccional que incorpori l'enfocament de cycle vital per poder, d'una banda, **identificar**, de manera detallada, com les dones grans són molt diverses i representen un percentatge molt diferent en els grups d'edat inferiors i superiors; de l'altra, **explorar i incorporar** formes i àmbits que fins ara no han estat anomenats, i, finalment, **assenyalar i transformar** els rols i les expectatives socials que encara existeixen en les dones de més edat i que sovint reben més rebuig social que si es produeixen en dones més joves.

20. QUOTIDIANA COOP. *La solitud en l'envelliment té rostre de dona. Llars unipersonals de 65 o més anys segons sexe*. Catalunya 2019.

21. LÓPEZ-MARTÍNEZ, M.; MARÍN LÓPEZ, B. Á. «La brecha de género en las pensiones en España y la Unión Europea». *Papeles de Población*, vol. 25, núm. 102 (2020).

22. INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (IDESCAT). *Taxa de risc de pobresa després de les transferències socials. 2015-2019. Per sexe i grups d'edat [en línia]*. Disponible a: www.idescat.cat/pub/?id=aec&n=417&t=2019. [Consulta: 4 desembre 2021].

13

3

LES VIOLÈNCIES MASCLISTES ENVERS LES DONES GRANS

Fins ara hem vist que les violències masclistes envers les dones grans tenen, com a mínim, una base de doble discriminació: ser dones i tenir una edat determinada. A aquesta intersecció, però, s'hi poden afegir més categories, com la diversitat funcional, l'orientació sexual, l'ètnia o la raça, entre altres categories personals, que també s'interrelacionen i generen altres situacions d'opressió específiques. En tot cas, les violències masclistes envers les dones grans estan marcades pel pes de la cultura generacional i pel context històric i sociocultural en el qual les dones han crescut i viscut. Tenir present aquesta característica, doncs, és clau a l'hora de treballar accions concretes amb què les dones i les persones grans se sentin interpel·lades, i per transformar la normalització social.

Recordem que les dones que avui tenen més de seixanta-cinc anys i que es van casar abans de complir-ne vint-i-cinc eren considerades, aleshores, menors d'edat a tots els efectes. Fins al 1975, les dones devien obediència al seu marit. Fins a l'any 1981, el marit era l'administrador de la societat matrimonial. Les dones només podien posar a nom seu els béns heretats o els que el marit acceptava intitular a nom de tots dos. La pàtria potestat era exercida exclusivament pel pare, de tal manera que el marit podia donar en adopció un fill

o una filla sense el consentiment de la dona. També es considerava adient que les dones treballassin només a casa o en empreses on no treballaven homes o n'hi havia molt pocs.

La violència masclista envers les dones grans encara és invisible i entesa com una problemàtica personal i de l'esfera privada.

Aquesta invisibilitat es deu al fet que es produeix principalment en l'entorn d'afecte o cura, sigui en l'àmbit domèstic o institucional, i que sol ser una forma de violència continuada que s'ha anat normalitzant al llarg dels anys —especialment la violència exercida per la parella— pel pes creixent dels mandats de gènere per a la cultura generacional, que han contribuït a la normalització de la relació abusiva, a la dificultat d'identificar-la i a la justificació per l'entorn familiar i social.

També prové de la reducció de les interaccions socials que les dones grans tenen habitualment a mesura que envelleixen. Però la base d'aquesta disminució no se sustenta tant en el deteriorament físic i cognitiu, sinó sobretot en les desigualtats en l'àmbit de la participació social, provocades per un mandat edatista que determina que les persones

grans es troben en una etapa vital de fragilitat i manca d'aportació a la societat; en conseqüència, els seus espais es veuen reduïts a l'àmbit domèstic, institucionalitzat o comunitari de cura o promoció de l'envelliment actiu.

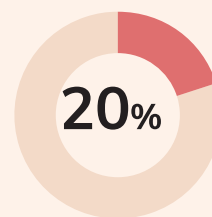
A aquests factors cal afegir l'efecte de la normalització social vinculada a l'edatisme, la qual, tot i que sovint passa sense ser detectada, comporta un mandat, per a les dones i per a tota la societat, que dicta que, en determinades edats més avançades, les situacions de desigualtat o violència tenen poca probabilitat de ser resoltes. O, si més no, que l'efecte transformador que es pot obtenir arran d'una intervenció és molt baix degut a l'edat de les dones i, per tant, ja no és necessària o prioritària la inversió de recursos personals o socials.

Però quin és l'abast de les violències masclistes envers les dones grans?

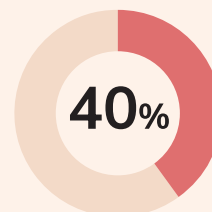
Segons les dades disponibles, la prevalença de les violències masclistes envers les dones grans és del 12,5% a Catalunya²³ i del 28% a escala europea²⁴, tot i que el fet que estigui invisibilitzada —pels factors descrits, per la manca d'adaptació dels canals d'accés i serveis, pel buit en el registre de dades per l'homogeneïtzació del grup d'edat i per l'absència de recerca interseccional— fa impossible actualment mesurar-ne i conèixer-ne l'abast.

Tot i això, disposem d'algunes dades que apunten cap a la petita fracció visible de l'iceberg de les violències masclistes envers les dones grans.

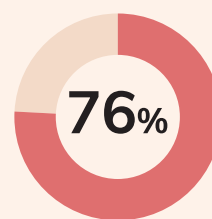
ALGUNES DADES

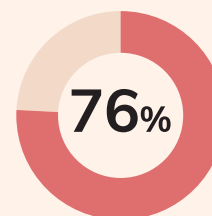
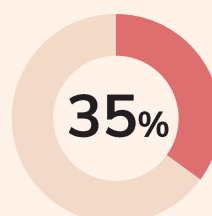
1 de cada 5 dones de més de 60 anys considera que el maltractament «s'ha de resoldre a casa».²⁵

El 40% ha patit violència durant més de 40 anys; el 27%, de 20 a 30 anys, i el 12%, de 50 a 58 anys.²⁶

Dels 392 casos de maltractament a persones grans detectats a la província de Barcelona l'any 2019, el 76% eren dones.²⁷

De les 42 dones assassinades l'any 2020 a l'Estat espanyol en l'àmbit de la parella, el 35% eren dones grans. De les 26 dones assassinades l'any 2020 a l'Estat espanyol en l'àmbit familiar, el 76% eren dones grans.

23. GENERALITAT DE CATALUNYA; DEPARTAMENT D'INTERIOR. *Enquesta de violència masclista a Catalunya*. [S.l.]: Generalitat de Catalunya; Ajuntament de Barcelona; Fundació "La Caixa", 2016.

24. BROWNELL, Patricia. «Neglect, abuse and violence against older women: Definitions and research frameworks». *South Eastern European Journal of Public Health (SEEJPH)* (13 gener 2014).

25. GENERALITAT DE CATALUNYA. DEPARTAMENT D'INTERIOR. INSTITUT CATALÀ DE LES DONES. *Violències masclistes. Dossier estadístic*. Barcelona: Direcció General de Contractació Pública; Institut Català de les Dones, 2019.

26. CREU ROJA ESPANYOLA. *Estudio sobre las mujeres mayores de 65 años víctimas de violencia de género*. Madrid: Ministerio de la Presidencia, Relaciones con las Cortes e Igualdad, 2019.

27. DIPUTACIÓ DE BARCELONA. *Registre de casos de maltractament a les persones grans 2019*.

3.1. ÀMBITS ESPECÍFICS I TIPOLOGIES MÉS FREQUENTS

Tot i que la violència contra les dones grans és generalitzada i comprèn les mateixes tipologies i els mateixos àmbits que s'inclouen en el marc general de les violències masclistes, hi ha uns tipus de violència més freqüents, com la violència psicològica, la violència econòmica, la violència sexual i altres formes de violència que, fins ara, s'han analitzat tenint com a única base l'edatisme, sense incorporar-hi la perspectiva de gènere, i que tampoc han estat incloses en l'espectre de les violències masclistes perquè s'han definit sense una mirada transversal i específica al cicle vital.

A causa d'aquest buit es fa necessari incorporar un marc de definició des de la intersecció entre el sexisme i l'edatisme per començar a explorar i verificar que aquestes formes específiques de violència envers les persones grans també poden ser, en una proporció encara impossible de determinar, violències masclistes, ja que es veuen incrementades i diversificades en les dones grans. De fet, prenen més rellevància en el moment en què comença a haver-hi la necessitat de suport social i personal, cosa que les pot portar a una situació de dependència —o de disminució de l'autonomia en més o menys grau— de persones cuidadores formals o informals, i les exposa a altres possibles situacions de violència específiques, que indiquem a continuació i que també són rellevants en l'àmbit del treball en els equipaments cívics i comunitaris:

LA NEGLIGÈNCIA

La negligència, no sempre inclosa en els discursos sobre violència masclista, és definida per l'OMS com la negativa o el fracàs, per part de les persones cuidadores responsables, a l'hora de proporcionar assistència a una persona gran en la cura de tasques de la vida diària. Es poden apuntar com a exemples el fet de no proporcionar-li la nutrició adequada, de no ajudar-la en la higiene bàsica o de negar-li l'accés a l'atenció mèdica necessària.

L'ABANDONAMENT

L'abandonament constitueix una forma extrema de negligència i es caracteritza per la deserció d'una persona gran dependent de la cura.

L'ABÚS FINANCER

L'abús financer constitueix una forma d'explotació que descriu accions d'ús il·legal o indegut dels diners o béns d'una persona gran.

LA VULNERACIÓ DE DRETS HUMANS

La vulneració de drets humans consisteix en l'agressió, la privació o el no-reconeixement de drets fonamentals com la llibertat, la dignitat, la intimitat, la participació i la confidencialitat. A més, inclou la pèrdua del dret a la intimitat o la privacitat o les pertinences; la negació del dret a decidir sobre aspectes de la vida privada, com ara on es vol viure, amb qui es vol viure i relacionar-se, o si es volen rebre visites; l'ingrés forçat de la persona en una residència o institució, i el desallotjament del domicili propi (assetjament immobiliari).

La recerca acadèmica conclou que les formes d'abús difereixen també segons la cohort d'edat. Per exemple, s'observa més violència física envers les dones grans a l'extrem més jove de l'espectre de la vellesa i més abús verbal i negligència a l'extrem de més edat.²⁸

Cal que, des de la intersecció entre el sexisme i l'edatisme, comencem a explorar i verificar que aquestes formes específiques de violència envers les persones grans també poden ser, en una proporció encara impossible de determinar, violències masclistes.

28. RÚA VIEITES, A.; CHARRO BAENA, M.; UROZ OLIVARES, J. *La violencia de género en la pareja o en la expareja de mujeres mayores de 60 años*. Madrid: Universidad Pontificia Comillas ICAI-ICADE; Fundación Luz Casanova, 2018.

Les taxes generals de prevalença d'abús en dones de més de seixanta anys, informades pels països que van participar en l'estudi europeu de prevalença AVOW (Àustria, Bèlgica, Finlàndia, Lituània i Portugal), són les següents²⁹:

- > Violència psicològica: 23,6%
- > Violència econòmica: 8,8%
- > Violació de drets: 6,4%
- > Violència sexual: 3,1%
- > Violència física: 2,5%

Segons la macroenquesta estatal sobre violència contra les dones, feta el 2019 entre dones de més de seixanta anys, el 6,1% havien sofert violència física i sexual; el 17,9%, violència psicològica, i el 9,9%, violència econòmica. El 13% de les víctimes mortals per violència de gènere són més grans de seixanta-cinc anys.³⁰

L'Enquesta de violència masclista de Catalunya, duta a terme el 2016, revela que de totes les dones que van patir algun episodi de violència durant l'últim any, el 9,9% tenien seixanta-cinc anys o més³¹, la qual cosa contrasta amb les dades de l'edició especial sobre les persones grans de l'Enquesta de seguretat pública de Catalunya, publicada l'any 2015, que mostra dades específiques del maltractament envers les persones grans de seixanta-cinc anys a Catalunya.

Malgrat que no incorpora la perspectiva de gènere i que la majoria de dades no es troben desagregades per sexes ni interpretades des d'aquesta perspectiva, contrasta el fet que revela que, d'una banda, el 58,1% de les persones grans que han estat víctimes d'accions abusives freqüents són dones i, de l'altra, el 70,3% de les persones agressores són homes³².

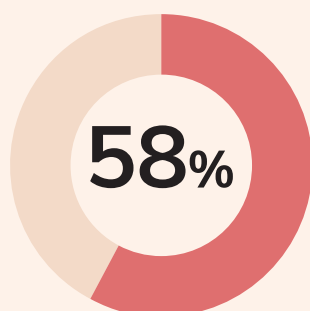
29. LUOMA, Minna-Liisa [et al.]. *Prevalence Study of Abuse and Violence against Older Women*. Finlàndia: Institut Nacional d'Afers Socials, 2011.

30. LUOMA, Minna-Liisa [et al.]. *Prevalence Study of Abuse and Violence against Older Women*. Finlàndia: Institut Nacional d'Afers Socials, 2011.

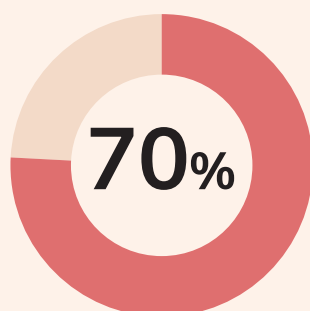
31. SUBDIRECCIÓN GENERAL DE SENSIBILIZACIÓN, PREVENCIÓN Y ESTUDIOS DE LA VIOLENCIA DE GÉNERO. *Macroencuesta de Violencia contra la Mujer 2019*. Madrid: Ministeri d'Igualtat, 2019.

32. GENERALITAT DE CATALUNYA; DEPARTAMENT D'INTERIOR. *Enquesta de seguretat pública de Catalunya. Edició especial sobre les persones grans*. [S.l.]: Generalitat de Catalunya, 2016.

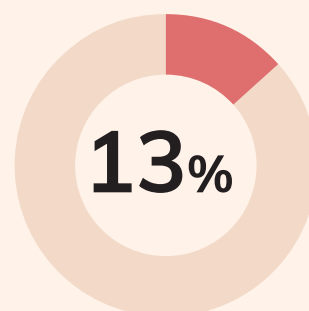
ALGUNES DADES

El 58,1% de les persones grans que han estat víctimes d'accions abusives freqüents són dones

El 70,3% de les persones agressores són homes

El 13% de les víctimes mortals per violència de gènere són més grans de seixanta-cinc anys

Així doncs, hi ha sobre la taula una dificultat d'anàlisi de les dades molt gran pel buit de recerca interseccional, que encara no ens permet tenir dades concloents sobre l'abast de les violències masclistes envers les dones grans. Tanmateix, ja hi ha coses que comencem a saber: la prevalença dels problemes de salut mental i de dependència que afecten les dones de més edat són factors que augmenten el risc de victimització, en el sentit que és més probable que les dones no puguin reaccionar o actuar sobre la violència patida ni tampoc interpretar-la. Aquests factors, però, no són els únics.

Segons una revisió sistemàtica d'estudis acadèmics sobre aquesta matèria³³, s'identifiquen altres factors de risc associats a la prevalença de la violència envers les dones grans. Els més importants són els següents:

- Haver patit altres tipus d'abusos o violències en altres etapes de la vida.
- Estar influïda per certs valors culturals i socials quan es produeixen episodis de violència, generalment en silenci.
- Estar divorciada o separada.
- Tenir dependència econòmica o de cures.
- Tenir un nivell educatiu baix.
- Estar mancada de suport comunitari i de xarxes de suport.

Pel que fa a les persones agressores de dones de més de seixanta-cinc anys, es constata que el 26,8% són els mateixos fills o filles; el 24%, altres familiars; el 8,6%, la parella, i el 5,2%, les persones cuidadores. Per tant, l'àmbit familiar, de cura i d'afectes pren molta rellevància quan parlem de violències masclistes envers les dones grans. Des d'una anàlisi més àmplia, cal tenir present que, en el cas de dones d'edats més avançades, l'àmbit de cures institucionalitzades és un àmbit important, perquè en els serveis de dia o residencials també s'hi poden produir violències masclistes, incloent-hi la violència institucional.

33. CASADO VERDEJO, I.; BÁRCENA CALVO, C. «Analysis of violence against elderly woman». *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, vol. 161 (2014), p. 110-114.

Els problemes de salut mental i de dependència que afecten les dones de més edat són factors que augmenten el risc de victimització, en el sentit que és més probable que les dones no puguin reaccionar o actuar contra la violència patida ni tampoc interpretar-la.

4

—

4

TREBALLAR LES VIOLÈNCIES MASCLISTES AMB PERSONES GRANS

4.1. EL PAPER DELS EQUIPS PROFESSIONALS

En el capítol anterior hem vist que el suport comunitari i la xarxa de suport són punts clau a l'hora de reduir el risc de patir violència masclista i de millorar la resposta davant d'aquest tipus d'abús. A més, les dones grans tenen més dificultats per accionar respostes i demanar suport als serveis generalistes o especialitzats a causa de les característiques imposades per la cultura generacional en la qual han crescut, de la poca identificació amb el llenguatge que habitualment s'utilitza en l'àmbit de les violències masclistes, i de l'accés limitat a la xarxa de serveis especialitzats, degut a la manca d'adaptació dels canals i les accions d'abordatge. Tot aquest context i totes aquestes condicions fan que el nostre paper com a professionals d'un equipament cívic i comunitari sigui clau, atès que les dones participen en aquests equipaments molt més que en qualsevol altre tipus de servei. Per tant, aquest espai de treball ens ofereix una oportunitat única per treballar la sensibilització, la prevenció, la detecció i la derivació en relació amb els serveis de referència.

El paper dels professionals de l'àmbit comunitari ha de ser, principalment, el de prevenir les situacions de violència masclista que puguin viure les

dones usuàries o que es puguin produir al mateix centre, amb l'objectiu d'evitar o com a mínim reduir la incidència de la violència masclista mitjançant la sensibilització i la reducció dels factors de risc. S'ha d'evitar perpetuar i normalitzar rols i estereotips (partint del projecte de centre i en relació amb les dones, les persones usuàries, les famílies o els entorns de cura i la comunitat en general) abans que aparegui la violència masclista (prevenció 1a); quan hi ha un risc elevat que aparegui (prevenció 2a), i quan ja s'ha donat (prevenció 3a). Així, es pot donar una resposta adequada per fer una derivació de qualitat als serveis especialitzats amb competències per acompanyar les dones en els processos de sortida i recuperació de la situació de violència viscuda, o per accionar els mecanismes interns del centre si la situació es produeix en el marc de l'activitat del nostre equipament. Per tant, el paper del professional en els diferents àmbits de prevenció té una vinculació directa amb la seva capacitat de detecció, i s'ha d'enfortir i desenvolupar, no només des de la relació quotidiana amb la dona usuària i la seva xarxa afectiva i/o social, sinó també des del disseny del projecte de centre: l'espai, la programació d'activitats, la difusió i la relació amb la resta de serveis del territori.

La combinació d'edatisme i sexisme contribueix al fet que les dones grans que pateixen violència masclista sentin que el seu problema és invisible, ignorat, incomprès i, a vegades, fins i tot mancat de credibilitat.^{34 35}

El primer pas per fer efectiva aquesta funció de prevenció i detecció és qüestionar i deconstruir la nostra mirada, les opinions i les actituds estereotipades envers la longevitat i el gènere, per canviar-los.

Contrarestar l'edatisme i el masclisme requereix canviar la manera de pensar, sentir i actuar en relació amb l'envelliment i les dones grans.

Cal acceptar les percepcions limitadores vers la capacitat de canvi de les dones grans que podem tenir com a professionals, i anar-les transformant gràcies a una mirada per mitjà de la qual les dones, independentment de l'edat i la situació, tenen capacitat i potencial de canvi amb el nostre acompanyament. És a dir, la nostra intervenció té sentit i pot contribuir al canvi.

4.1.1. EN LA RELACIÓ D'ACOMPANYAMENT A LES DONES

La relació d'acompanyament a les dones s'ha d'entendre més enllà d'un acompanyament a les que comuniquen que viuen una situació de violència, perquè aquest fet es produeix de manera molt poc freqüent si abans no hem anat teixint un vincle de confiança amb elles.

Per aquest motiu, és molt important que en la relació quotidiana amb les dones usuàries de l'equipament, sigui quin sigui el nostre rol (responsables del centre o dinamitzadors de les activitats), anem construint una relació de confiança que faciliti que, en cas que les dones es trobin en una situació de violència masclista, puguin arribar a expressar-nos aquesta situació i demanar-nos suport per buscar-hi una sortida.

Alguns dels elements bàsics que hem de tenir en compte per anar teixint aquest vincle i, també, per millorar tant la nostra capacitat d'identificació de violències masclistes envers les dones grans com l'acompanyament a la derivació de qualitat són els següents:

- Mantenir una actitud empàtica amb la dona, que faciliti la comunicació, amb una escolta activa.
- Generar un espai personal d'escolta, trobar-s'hi a soles, assegurar-li confidencialitat i facilitar-li l'expressió dels sentiments.
- Creure-la sense posar en dubte la seva interpretació dels fets, sense emetre judicis, intentant fer-li perdre la por per haver revelat l'abús, però sense donar-li falses expectatives.
- Ajudar-la a ordenar les idees i, si escau, facilitar-li materials de prevenció i guies amb mesures d'autoprotecció (vegeu algun d'aquests recursos al capítol 7).
- Tenir en compte els reptes específics vinculats a la cultura generacional i al pes dels mandats de gènere, que dificulten l'autoidentificació i l'expressió de la situació de violència masclista.
- Observar les actituds i l'estat emocional de la dona (per mitjà del llenguatge verbal i no verbal) tant en el seguiment individual com en les activitats grupals.
- No actuar sense saber quina és la voluntat i l'opinió de la dona, sempre que el risc no sigui elevat o que es produeixi una agressió a l'equipament que faci necessària notificar-la urgentment als cossos de seguretat, i comptant sempre que el nostre paper no és el d'intervenir-hi directament, sinó el de fer-ne la derivació als serveis especialitzats.
- Facilitar-li la comprensió i fer-li entendre que aquesta situació afecta moltes altres dones i que ella no és culpable de la violència soferta.

34. CASADO VERDEJO, I.; BÁRCENA CALVO, C. «Analysis of violence against elderly woman». *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, vol. 161 (2014), p. 110-114.

35. WEEKS, L. E.; LEBLANC, K. «An ecological synthesis of research on older women's experiences of intimate partner violence» *Journal of Women & Aging*, vol. 23, núm. 4 (1 octubre 2011), p. 283-304.

4.1.2. EN LA RELACIÓ AMB LES FAMÍLIES O LA XARXA AFECTIVA I SOCIAL

De la mateixa manera que és important tenir en compte com podem millorar la relació de confiança amb les dones, la nostra tasca professional també ens ofereix la possibilitat d'acompanyar-les a través de la relació amb el seu entorn més proper, i de transformar les bases de les violències masclistes reduint-ne la normalització a les xarxes familiars, afectives, de cures i/o socials.

Sovint ens podem trobar certes resistències de l'entorn a reconèixer la realitat de la violència masclista perquè:

- La normalització de les violències masclistes envers les dones grans provoca una negació o justificació de la situació per part de l'entorn.
- Es creu que el que passa a la família és una qüestió privada (aquesta característica també pot ser, a vegades, assumida pels professionals).
- Hi ha més dinàmiques de poder i abús normalitzades i vinculades a altres interseccionalitats, com les situacions de dependència o de salut mental.
- Es minimitza l'incident en l'origen de la queixa o denúncia.
- Es desconeix l'existència de mesures i recursos de suport.

Davant d'aquesta realitat, la nostra funció principal és la de sensibilitzar —tant en la relació quotidiana amb la xarxa personal i social de les dones, com en el treball per facilitar la seva participació en activitats comunitàries que dinamitzin— des d'una òptica de cicle vital, processos transformadors de la percepció que les mateixes dones tenen sobre les desigualtats de gènere i les violències masclistes envers les dones grans. El suport de la família i la xarxa social són elements clau en els processos de trencament i recuperació de la situació de violència masclista.

La tolerància zero amb el sexisme, l'edatisme i les violències masclistes ha de ser central i transversal en el projecte de centre.

Facilitar informació sobre els recursos i la presa de consciència dels drets humans són elements que també ajuden a reduir aquesta normalització. A més, hem d'intentar sempre mantenir una comunicació propera, fluida i periòdica amb l'entorn de les dones, i adreçar-les, si escau, a altres recursos de proximitat que duguin a terme estratègies específiques i especialitzades.

4.2. ORIENTACIONS PER PROMOURE ACCIONS TRANSVERSALS A L'EQUIPAMENT

Construir espais lliures de violències masclistes envers les dones grans implica fer un procés de reflexió i de disseny internament i pel que fa a l'acció de centre.

Es tracta d'un procés que pot començar introduint la mirada interseccional en tot allò que ja fem i en com ho fem, des de l'escolta i la participació. No només hem de tenir en compte l'equip, sinó també les veus de les dones i les persones usuàries per incorporar una deconstrucció quotidiana i la cerca continuada de recursos i, d'aquesta manera, ser agents de transformació dels rols i estereotips sexistes i edatistes que perpetuen les violències masclistes envers les dones grans.

Com hem vist, la base d'aquestes violències és estructural i es perpetua per mitjà de la cultura, motiu pel qual el treball de fons, de sensibilització i de prevenció per abordar també el canvi de les violències masclistes implícites és essencial en la nostra quotidianitat professional per fer que l'espai sigui un entorn de sensibilització, prevenció i detecció.

A continuació s'ofereixen algunes orientacions bàsiques per promoure accions transversals en els equipaments, des d'accions de sensibilització adreçades a tota la ciutadania, englobades en accions pedagògiques i comunicatives generadores de canvi en l'imaginari social, fins a accions de prevenció, que engloben aquesta sensibilització, però que van més enllà, amb actuacions enfocades específicament a reduir-ne el risc i la normalització. Finalment, hi ha accions de detecció que ens poden ajudar a identificar les violències i fer-les visibles, tant si es donen de forma puntual com continuada, i que ens poden permetre saber, d'una banda, com podem actuar davant d'una situació de violència masclista envers les dones grans i, de l'altra, de quins recursos disposem.

4.2.1. SENSIBILITZACIÓ

1. **Elaborar accions i campanyes de sensibilització des de la perspectiva dels drets humans de les dones i la interseccionalitat** (gènere i cicle vital).

Per fer-ho de manera pràctica i continuada, es recomana incorporar les eines següents en totes les accions que ens plantejem impulsar:

- Incorporar el gènere quan treballem en accions adreçades a les persones grans.
- Incorporar l'edat quan treballem en accions adreçades a les dones, les desigualtats de gènere o les violències masclistes.

2. **Vincular les nostres campanyes i accions a l'agenda local i global dels drets humans, els drets de les dones i els drets de les persones grans.** Per exemple:

- Si volem visibilitzar les violències masclistes envers les dones grans, fem-les visibles a l'agenda de reivindicació dels drets de les dones (8 de març i 25 de novembre), a l'agenda de reivindicació dels drets de les persones grans (1 d'octubre i 15 de juny), al Dia Internacional dels Drets Humans (10 de desembre) i a la nostra agenda de drets.
- Vincular la nostra campanya a les campanyes globals i fer-les visibles.

3. **Treballar a fons la comunicació:**

- Fer servir el llenguatge inclusiu i evitar especialment l'ús del llenguatge sexista i edatista.
- Incloure les experiències i veus de les dones.
- Prestar atenció als formats i canals que utilitzem; prioritzar la cartellera, el boca-orella i la informació a altres serveis o comerços de proximitat.
- Representar les dones grans des de la seva diversitat i tenint en compte les fortaleces, la capacitat de resiliència i l'empoderament.
- Evitar missatges molt tècnics o discursos paternalistes, victimitzadors o que destaquen la vulnerabilitat com a característica principal de la vellesa. Ja hem vist que cal reconèixer i mostrar la diversitat d'aquest enorme grup d'edat.

4.2.2. PREVENCIÓ

Com hem vist en el capítol anterior, la prevenció és l'acció principal que hem de dur a terme des de l'acció comunitària per evitar o reduir la invisibilitat, la normalització social i la incidència de la violència masclista, mitjançant la sensibilització com a acció de prevenció i també les actuacions internes, d'organització de l'espai i de planificació de la programació de projectes i activitats, les quals faciliten la reducció dels factors que perpetuen i normalitzen els rols i estereotips sexistes i edatistes, i les violències masclistes envers les dones grans.

A qui adreçar-la?

- Dones grans
- Famílies i xarxa de cures o afectes
- Persones cuidadores
- Infància i joventut
- Població en general

Recomanacions i orientacions

- Per assolir un objectiu de prevenció de les violències masclistes envers les dones grans, cal tenir en compte les orientacions següents:
- Evitar organitzar activitats i crear continguts que perpetuïn el masclisme, l'edatisme i les violències masclistes envers les dones grans. Fer visibles els models de discriminació i vulneració de drets vinculats als rols i estereotips de gènere i d'edat.
- Presentar la violència masclista i l'edatisme com una problemàtica multidimensional i estructural.
- Emmarcar els fenòmens en la distribució desigual de poder entre dones i homes, i entre persones joves i persones grans.
- Impulsar cicles i accions específics (per exemple: violències masclistes envers les dones grans, longevitat amb perspectiva de gènere, activitats interseccionals i intergeneracionals...) i introduir aquesta mirada i aquests temes a les activitats que ja estiguin consolidades a l'equipament.

- Diferenciar l'origen i les causes de la violència masclista i l'edatisme dels problemes concrets afegits que puguin afectar els agressors, com alteracions mentals, alcoholisme, problemes econòmics, etc.
- Evitar centrar-nos en discursos teòrics. Cal adaptar els continguts i buscar exemples que permetin la identificació.
- Cercar un llenguatge proper, i també imatges, recursos o exemples que siguin significatius per al grup, per la seva cultura generacional, i que facin referència a la diversitat de les dones grans i del grup, procurant incloure en el treball totes les formes i tots els àmbits de les violències masclistes.
- Utilitzar un enfocament no homogeneïtzador i interseccional, en què s'incorporin la diversitat cultural, la diversitat de capacitats, la perspectiva de gènere i la diversitat sexual (la identitat i l'expressió de gènere i l'orientació sexual) en el conjunt d'actuacions i intervencions que es duïguin a terme.
- Utilitzar un enfocament positiu de la vellesa i fomentar-ne una imatge no estereotipada per raó de gènere o edat.
- Evitar també la presentació estereotipada de vulnerabilitat i fragilitat per raó d'edat.
- Emprar un enfocament de les dones com a subjectes actius en l'exercici dels seus drets i de les seves responsabilitats. Fomentar-ne l'empoderament i evitar discursos infantilistes, moralistes o paternalistes.
- Presentar les dones grans que han viscut situacions de violència masclista com a persones que han pogut activar els recursos propis i superar les situacions de violència.
- Defugir d'afirmacions o estereotips que relacionin la violència masclista amb perfils concrets, tant de qui l'exerceix com de qui la pateix, en funció de nivells educatius, estatus socioeconòmics o procedències determinades.

- Tenir en compte els interessos i les prioritats de les dones grans o dels altres grups d'interès per definir les temàtiques.
- Utilitzar una dinàmica activa i basada en la pràctica reflexiva, que promogui la participació, i també la reflexió sobre les creences i els comportaments propis, sense que les persones participants se sentin jutjades.
- Planificar, en la mesura del possible, actuacions preventives que tinguin constància en el temps, i evitar les intervencions puntuals i aïllades. Les actuacions constants i reiterades faciliten la incidència en el canvi d'actituds i comportaments.
- Centrar-nos en estratègies i actuacions flexibles que permetin ser adaptades a cada realitat.
- Valorar la possibilitat de treballar amb un grup mixt i divers de dones o bé planificar actuacions per separat.
- Fomentar la igualtat, el respecte i les relacions no violentes per mitjà de la informació sobre drets, la formació i el treball en habilitats socials i personals, com l'assertivitat, la gestió emocional i la presa de decisions.
- Observar activament, a l'espai i durant les activitats, possibles dinàmiques no igualitàries o violentes, tant en els usos dels temps com en les dinàmiques d'autogestió d'activitats per part de persones usuàries o talleristes. També, elaborar estratègies per dinamitzar un procés de deconstrucció de rols de gènere i edatistes.
- Assegurar la recollida de dades (variable sexe i edat) i el registre de les actuacions fetes, i garantir la protecció efectiva de les dades recollides, segons la legislació vigent.
- Revisar i avaluar de manera continuada les actuacions amb les dones grans i la resta de grups d'interès, els indicadors i les eines utilitzades.

4.2.3. DETECCIÓ

Des del nostre treball quotidià, i degut a les característiques específiques de les violències masclistes envers les dones grans —vinculades a la cultura generacional i a la normalització imperant descrites en els capítols anteriors—, ens trobem en una posició clau per detectar les violències masclistes, tant les que es poden donar en el marc de l'activitat al centre com les que poden viure les dones usuàries. Tot i això, hem de conèixer bé quins són els reptes per a la detecció, els recursos disponibles en cas que sigui necessària la intervenció i els límits de les nostres competències des del lloc que ocupem.

En primer lloc, quan establim una línia de treball al centre en què l'acció per a l'erradicació de les violències masclistes envers les dones grans esdevé transversal, s'inicia un procés que comporta que totes les persones que interaccionen a l'espai esdevinguin agents de detecció, apel·lant a la responsabilitat social i a la tolerància zero promogudes des de l'equipament. Sabem que les violències masclistes envers les dones grans són presents i visibles a la nostra societat, que formen part de la nostra vida diària i de la nostra tasca professional.

Des del nostre treball quotidià, ens trobem en una posició clau per detectar les violències masclistes. Hem de conèixer bé quins són els reptes per a la detecció, els recursos disponibles en cas que sigui necessària la intervenció i els límits de les nostres competències des del lloc que ocupem.

Per aquest motiu, hem de tenir en compte que és probable que partim d'espais i dinàmiques en què hi hagi una normalització de les violències masclistes envers les dones grans (per la seva presència quotidiana i el pes de la intersecció entre el mas-

Hem de vetllar per l'acompanyament a les dones fent una derivació de qualitat als serveis de proximitat, cosa que suposa considerar les dones com a protagonistes del seu procés, escoltar la seva opinió, tenir en compte la seva voluntat i fer d'enllaç amb els serveis que poden facilitar la intervenció i els recursos adequats per iniciar els processos de sortida i de recuperació de la situació de violència masclista.

clisme i l'edatisme) que en dificulti la detecció, i que posi en relleu la importància de treballar activament per construir i mantenir un espai de tolerància zero enfront de les violències masclistes en totes les edats.

Aquesta acció transversal no només facilita la nostra tasca de detecció precoç a l'equipament, sinó que també augmenta la probabilitat que les dones de més edat i la comunitat de persones vinculades a l'equipament (persones usuàries o equip professional) puguin expressar que viuen una situació de violència masclista, que en són testimonis o que en tenen sospites.

És important tenir present que les situacions que podem detectar des de l'equipament es poden donar en el marc de les activitats del nostre centre, però també a fora, ja que poden afectar les dones grans en la resta d'àmbits que ja hem vist: de la parella, familiar... Així doncs, gràcies a la relació de confiança o al treball amb accions de sensibilització o prevenció, podrem observar aquestes situacions o ens les comunicaran.

També pot ser que ens trobem amb situacions d'agressió puntual o violència continuada —de tots els tipus de violències esmentades en el capítol 4 i de més o menys risc per a les dones—, però que

no tinguem ni les eines ni les competències necessàries per fer una valoració professional del risc que comporta la situació. Per tant, sempre que no es tracti d'una situació que requereixi una actuació d'emergència immediata, per a la qual haurem de seguir el protocol establert d'avís als serveis de seguretat i, si escau, sanitaris, hem de vetllar per l'acompanyament a les dones fent una derivació de qualitat als serveis de proximitat, cosa que suposa posar les dones com a protagonistes del seu procés i, per tant, escoltar la seva opinió, tenir en compte la seva voluntat i fer d'enllaç amb els serveis que poden facilitar la intervenció i els recursos adequats per iniciar els processos de sortida i de recuperació de la situació de violència masclista.

Per tal de millorar la tasca de detecció i unificar els criteris, s'ha de vetllar perquè l'equip del centre i els professionals que hi col·laboren (per exemple, els talleristes) rebin una formació bàsica, que es pot elaborar partint d'aquest document i altres materials.

També es poden aprofitar els espais de coordinació i treball en equip per incorporar de manera periòdica la supervisió de les dinàmiques que es produeixen a l'espai, la programació i les accions de l'equipament, per compartir situacions sospitoses o per elaborar pautes de derivació amb els recursos locals. L'objectiu és fer un procés d'equip que permeti construir una mirada crítica i de sensibilitat respecte del gènere, la longevitat i les violències masclistes, que també ens doti de mecanismes propis que ens ajudin a superar els obstacles principals que ens podem trobar en l'abordatge de les violències masclistes envers les dones grans —com la manca de recomanacions o guies de bones pràctiques amb mirada interseccional—, i que poden facilitar la tasca de la detecció a l'equip professional.

Per tal de millorar la tasca de detecció i unificar els criteris, s'ha de vetllar perquè l'equip del centre i els professionals que hi col·laboren (per exemple, els talleristes) rebin una formació bàsica, que es pot elaborar partint d'aquest document i altres materials.

Un exercici que pot facilitar aquest procés és el de participar activament en els espais locals de treball interprofessional del territori (taules de salut, plans de desenvolupament comunitari, comissions...) i fer una anàlisi de les recomanacions descrites en la present monografia. D'aquesta manera, podem contribuir a assegurar el compliment del marc establert en el Programa de prevenció i detecció de la violència de gènere a Catalunya i a incorporar la mirada interseccional a les eines de detecció i derivació que ofereix dins dels serveis que es troben territorialitzats.

DES D'ON ENS POT ARRIBAR LA INFORMACIÓ?

- La dona usuària reconeix i expressa la situació de violència masclista.
- Altres persones usuàries o de l'entorn proper a la dona que es troba en situació de violència o a l'home que l'exerceix comuniquen la sospita o la detecció.
- Els professionals de l'equipament, que han observat senyals d'alerta en una dona que es troba en una situació de violència o en un home que l'exerceix, comuniquen la sospita o la detecció.

QUINS SENYALS ENS AJUDEN A DETECTAR UNA SITUACIÓ DE VIOLÈNCIA?

Primer de tot, per observar les situacions amb les quals ens podem trobar, hem d'incorporar una mirada que no redueixi ni justifiqui la situació amb arguments sobre la causalitat de la violència masclista, com ara la pertinença a determinades classes socials i nacionalitats o a determinats grups d'edat, perquè són representacions estereotipades i discriminatòries que contribueixen a victimitzar les dones i a considerar que el que els succeeix és una situació personal, de l'esfera privada o derivada d'un conflicte a les activitats.

Sabem que les violències masclistes són estructurals, una vulneració dels drets humans i que no hi ha res que les justifiqui. Així doncs, com més coneixement tinguem de les bases de les violències masclistes envers les dones grans, enteses com una problemàtica social en la qual interactuen dues categories de discriminació (masclisme i edatisme), més capaços serem de detectar i identificar les diferents manifestacions de les violències masclistes i les conseqüències que tenen per a les dones grans.

És important recordar que partim del marc general de les violències masclistes i que, per tant, el conjunt de conseqüències que habitualment s'utilitzen com a indicadors per ajudar a identificar les situacions de violència masclista, que queden recollits de manera detallada en altres documents i protocols de referència³⁶, també tenen validesa en el cas de les violències masclistes envers les dones de més edat.

36. GENERALITAT DE CATALUNYA; DEPARTAMENT DE SALUT. *Protocol per a l'abordatge de la violència masclista en l'àmbit de la salut a Catalunya. Document operatiu de maltractament a la gent gran*. Barcelona: Departament de Salut. Direcció General de Planificació i Avaluació, 2010 [en línia]. Disponible a: scientiasalut.gencat.cat/bitstream/handle/11351/3490/Protocol_per_abordatge_de_violencia_masclista_amb_salut_catalunya_document_operatiu_de_maltractament_gent_gran_2010.pdf. [Consulta: 4 desembre 2021].

En tot cas, hi ha factors agreujants: l'edatisme i l'efecte acumulatiu de les desigualtats de gènere al llarg del cicle vital accentuen l'impacte de les violències masclistes sobre les dones grans, especialment en l'àmbit econòmic (violència econòmica que es concreta en retirades de diners del compte bancari atípics o poc congruents amb el funcionament habitual de les dones grans, pèrdua sobtada de béns de valor o d'efectes personals, etc.).

La taula següent integra les possibles conseqüències consensuades com a indicadors d'identificació dins el marc general de les violències masclistes, amb la incorporació d'algunes de les conseqüències específiques que es poden observar en les situacions de violència masclista envers les dones grans.

TAULA 2 CONSEQÜÈNCIES PER ÀMBITS A PARTIR DELS MODELS REFERENCIATS^{37 38}
(FUNDACIÓ AROA, 2020)

ÀMBIT	POSSIBLES CONSEQÜÈNCIES DE LA VIOLÈNCIA MASCLISTA
Cures (negligència)	➤ Higiene corporal deficitària. ➤ Aspecte personal descuidat o brut. ➤ Desnutrició o malnutrició. ➤ Roba inadequada per l'època de l'any. ➤ Malalties no tractades o agudització de les malalties.
Competències marernals (envers les filles i els fills)	➤ Autoritat de la mare desacreditada o anul·lada. ➤ Incapacitat per posar límits. ➤ Dificultats o sobrecàrrega en la cura. ➤ Poca capacitat d'empatia.
Indicadors de sospita associats a la persona cuidadora	➤ Posa barreres per a la interacció privada amb la dona gran. ➤ No deixa respondre la dona gran, respon en lloc seu. ➤ No facilita l'assistència a les activitats o oblida les cites. ➤ Mostra una actitud defensiva, controladora i pot ser verbalment abusiva. ➤ Es mostra contrariada per conviure amb la dona gran o per haver-la de cuidar.

37. AYALA, Sílvia [et al.]. *La perspectiva de gènere i l'atenció a les violències masclistes des dels serveis socials*. Barcelona: Departament de Treball, Afers Socials i Famílies, 2020.

38. GENERALITAT DE CATALUNYA; DEPARTAMENT DE SALUT. *Protocol per a l'abordatge de la violència masclista en l'àmbit de la salut a Catalunya. Document operatiu de maltractament a la gent gran*. Barcelona: Departament de Salut. Direcció General de Planificació i Avaluació, 2010 [en línia]. Disponible a: scientiasalut.gencat.cat/bitstream/handle/11351/3490/Protocol_per_abordatge_de_violencia_masclista_ambit_salut_catalunya_document_operatiu_de_maltractament_gent_gran_2010.pdf. [Consulta: 4 desembre 2021].

L'edatisme i l'efecte acumulatiu de les desigualtats de gènere al llarg del cicle vital accentuen l'impacte de les violències masclistes sobre les dones grans, especialment en l'àmbit econòmic.

ÀMBIT	POSSIBLES CONSEQÜÈNCIES DE LA VIOLÈNCIA MASCLISTA
Salut	➤ Físiques: ferides i contusions, dolors o luxacions recurrents, tensions, pèrdua de pes, incontinència, agitació nocturna, trastorns alimentaris, pèrdua traumàtica de cabell, cremades, etc. ➤ Psicològiques: depressió, ansietat, angoixa, baixa autoestima, canvis d'humor, irritabilitat, manca de motivacions pròpies, inseguretat, deteriorament cognitiu accelerat, pors i actitud temorenca, tristesa, confusió o desorientació. ➤ Sexuals: malalties de transmissió sexual, infeccions genitals sense causa explicable, lesions, etc. ➤ Es pot observar incongruència, justificació de les conseqüències o el fet de treure'ls importància.
Relacional i social	➤ Aïllament, desconfiança i pèrdua de la xarxa familiar i social. ➤ Manca de suport per part de les amistats o dificultat per trobar-ne. ➤ No participació en la comunitat. ➤ Baixa freqüència o absència de visites als serveis de salut i atenció a les persones grans. ➤ Recerca constant d'aprovació. ➤ Manca de llibertat o actitud temorenca a l'hora de manifestar l'opinió pròpia.
Habitatge	➤ Pèrdua de l'habitatge. ➤ Dificultats per mantenir les despeses d'habitatge.
Econòmic	➤ Manca d'autonomia econòmica. ➤ Desconeixement dels ingressos de la pròpia llar. ➤ Incapacitat per accedir als ingressos propis. ➤ Pèrdues materials sobtades (béns de valor, diners, habitatge...) o manca de béns i propietats. ➤ Incapacitat per pagar les factures. ➤ Deteriorament del nivell de vida. ➤ Desnonaments. ➤ Moviments sospitosos o retirades de diners del compte bancari de la dona gran irregulars, atípiques o poc congruents amb la manera de fer habitual. ➤ Retirades de diners incompatibles amb els mitjans de la dona gran. ➤ Canvis en el testament o els títols de propietat.
Laboral	➤ Inactivitat laboral o pèrdua de la feina. ➤ Absentisme laboral. ➤ Baixes laborals. ➤ Treball en l'economia submergida.

SI DETECTEM, RECORDEM...

- Incorporar en tot moment una mirada interseccional, de gènere i cicle vital, i d'empoderament de les dones tant en l'observació com en la valoració de la situació.
- Compartir el que hem observat a les sessions de treball en equip per valorar de manera conjunta la situació.
- Acompanyar les dones en la identificació de la situació com a violència masclista.
- Excepte en cas d'agressió greu al centre o de coneixement d'una situació d'alt risc per a la qual cal una resposta immediata d'emergència, no hem d'actuar sense saber l'opinió i la voluntat de les dones.
- Atès que no tenim competències professionals ni eines especialitzades per fer una valoració del risc, centrar-nos a construir un espai lliure de violències masclistes envers les dones grans i acompanyar-les en l'acció de protecció i atenció amb derivacions de qualitat als serveis especialitzats del territori.
- Prioritzar la derivació a serveis especialitzats en l'abordatge de les violències masclistes i oferir, si escau, acompanyament i orientació com a referents amb qui la dona té vincles de confiança, especialment perquè davant del buit de serveis amb abordatge interseccional, podem facilitar que es tingui present la intersecció amb l'edat i un procés que permeti fer un bon traspàs de la informació sobre la situació en què es troba la dona.
- Observar les dinàmiques internes de l'equipament i de les activitats que s'hi impulsen per tal de poder fer una detecció precoç i una acció activa de prevenció al centre.
- Elaborar una guia amb la informació bàsica dels procediments establerts a l'equipament que reculli els contactes dels serveis de referència, generalistes i especialitzats, per tal que tot l'equip pugui tenir accés a la informació.

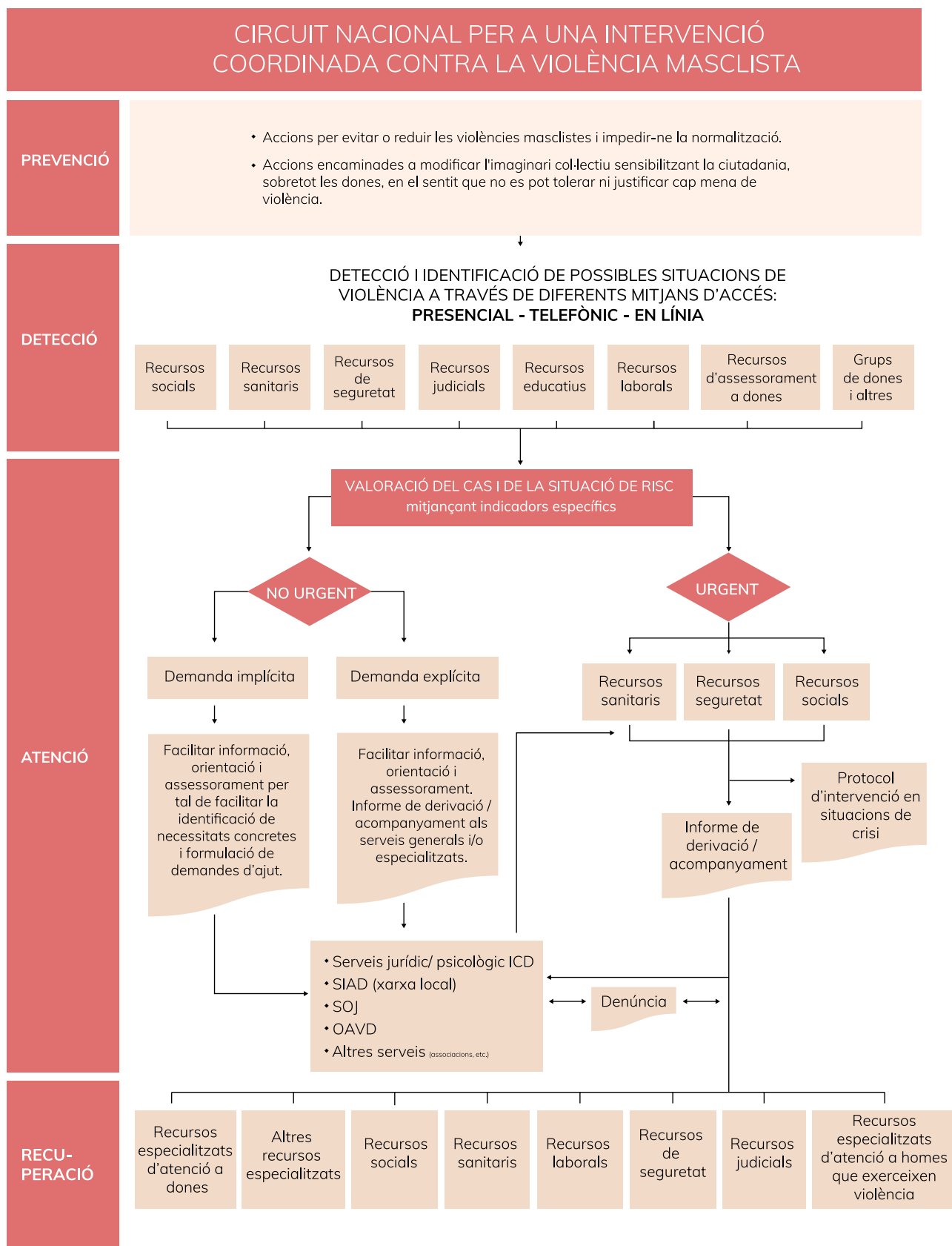
SERVEIS

Els serveis que hem d'incloure i tenir presents segons el que determina el Protocol marc per a una intervenció coordinada contra la violència masclista³⁹ són els següents:

- Circuits locals d'abordatge de la violència masclista i del maltractament a les persones grans.
- Serveis i recursos d'atenció en l'àmbit de la violència masclista.
- SIAD.
- SIE.
- Oficines de l'Institut Català de les Dones.
- Serveis socials.
- Centres d'atenció primària.
- Oficines d'atenció a la víctima.
- Mossos d'Esquadra.

39. AYALA, Sílvia [et al.]. *La perspectiva de gènere i l'atenció a les violències masclistes des dels serveis socials*. Barcelona: Departament de Treball, Afers Socials i Famílies, 2020.

FIGURA 1. CIRCUIT NACIONAL PER A UNA INTERVENCIÓ COORDINADA CONTRA LA VIOLÈNCIA MASCLISTA⁴⁰

40. GENERALITAT DE CATALUNYA; INSTITUT CATALÀ DE LES DONES. Protocol Marc per a una intervenció coordinada contra la violència masclista. [S.l.: S.n.], 2020.

5

PROPOSTES PER TREBALLAR LES VIOLÈNCIES MASCLISTES AMB PERSONES GRANS I AMB LA COMUNITAT

NOM DE LA PROPOSTA

Els drets de les persones no caduquen amb l'edat

TEMPORITZACIÓ APROXIMADA

seixanta minuts

ADREÇADA A:

persones grans de totes les edats

OBJECTIUS

- Treballar els drets de les persones grans des d'una perspectiva interseccional.
- Facilitar la reflexió activa i crítica sobre els seus drets i sobre la influència de l'edatisme i el masclisme en la seva percepció i exercici.

DESCRIPCIÓ

Activitat grupal que es pot plantejar com a sessió dins d'una activitat periòdica que ja s'estigui duent a terme o com a activitat independent; en aquest darrer cas és recomanable vincular-la a l'agenda de reivindicació dels drets humans (10 de desembre), dels drets de les persones grans (1 d'octubre i 15 de juny) o dels drets de les dones (8 de març i 25 de novembre).

ORIENTACIONS PER A LA DINAMITZACIÓ

Aquesta dinàmica es desenvolupa en cercle i les persones participants estan assegudes. Per tal de facilitar la dinàmica es recomana projectar o imprimir, en una mida prou gran per facilitar la lectura, cadascuna de les afirmacions i preguntes que es presenten en el quadre següent. Si les imprimim, podem lliurar les fitxes a cada dues o tres persones; si les projectem, podem anar mostrant a la pantalla cada pregunta en el moment de fer-la. A continuació, la persona dinamitzadora de l'activitat llança, una per una, les preguntes al grup i deixa temps perquè cada grup de dues o tres persones —o ve individualment—expressi la seva opinió abans de passar a la pregunta següent.

En primer lloc, fem una reflexió entorn de les diferències que hi ha segons l'edat i, un cop les persones participants han observat i expressat aquestes diferències, tornem a fer la pregunta enfocada a observar les desigualtats de gènere i l'impacte del sexisme. L'activitat accepta diverses variants i es pot adaptar; també es pot potenciar la dinàmica amb targetes (verdes per mostrar quan s'està d'acord i vermelles quan s'està en desacord) per als grups que tinguin més dificultats de reflexió, o amb notes adhesives en les quals les persones participants poden escriure les reflexions per després posar-les en comú. Aquesta darrera opció és més adequada per als grups que no tenen dificultats per escriure ni graus de deteriorament cognitiu més avançats.

L'activitat també es pot adaptar amb la tria d'algunes de les deu afirmacions segons la disponibilitat de temps que tenim. Hem de preveure que es pot allargar fins als noranta minuts si volem tractar els deu punts i si el grup és participatiu. Per aquest motiu, podem decidir amb antelació si fem una selecció prèvia de cinc o sis afirmacions o si programem dues sessions per treballar amb més profunditat totes deu preguntes.

L'afirmació i la pregunta número 7 estan formulades partint de la base que al grup hi ha una o diverses persones amb diversitat funcional. En cas que no n'hi hagi cap, es recomana no ometre la pregunta i reformular-la en tercera persona, ja que això ens permet treballar el desenvolupament d'una mirada interseccional crítica més enllà de la intersecció gènere-edat.

ES VULNEREN ELS TEUS DRETS COM A PERSONA GRAN?

Quan tenies trenta-cinc anys se t'informava de les qüestions familiars i la teva opinió era tinguda en compte. Ara que en tens (XX), també? Se t'informava i podies donar la teva opinió igual sent dona? i ara?

Quan tenies quaranta anys trucaven a la porta de la teva habitació abans d'entrar. Ara que en tens (XX), també ho fan? I a les dones, abans, els trucaven a la porta abans d'entrar? I ara?

Quan tenies trenta anys prenies decisions sobre la teva vida. Ara que en tens (XX), també ho fas? I les dones, abans, podien prendre decisions igual que els homes? i ara?

Quan tenies quaranta-cinc anys els professionals et parlaven directament a tu. Ara que en tens (XX), si vas acompanyat o acompanyada, també ho fan? A les dones s'hi adreçaven abans i s'hi adrecen ara més o menys que als homes?

Quan tenies quaranta anys tu decidies com viure la teva sexualitat. Ara que en tens (XX), també ho pots fer? I les dones, abans, decidien igual que els homes com viure la seva sexualitat? I ara, ho poden fer igual?

Quan tenies quaranta anys i tenies dolor, et feien totes les proves i tots els tractaments necessaris. Ara que en tens (XX), també ho fan? I a les dones, abans, també els feien totes les proves i tots els tractaments necessaris? i ara?

Quan tenies cinquanta anys eres la Sra. Carme o el Sr. Josep i et demanaven permís per moure la teva cadira de rodes. Ara que en tens (XX), et diuen Carmeta o Pepet i et mouen sense avisar? I a les dones, abans, ja els ho feien? I ara, és diferent si ets un home o una dona?

Quan tenies cinquanta anys tu decidies com utilitzaves els teus diners. Ara que en tens (XX), també ho pots fer? I les dones, abans, també ho podien fer? I ara, ho poden fer més o menys que els homes?

Quan tenies cinquanta-cinc anys et vesties i et pentinaves al teu gust. Ara que en tens (XX), també ho fas? Les dones, abans, es podien vestir com volien? I ara, ho poden fer més o menys que els homes?

Quan tenies trenta anys no parlaven de tu com si no hi fossis. Ara que en tens (XX), sí que ho fan? I a les dones, abans, els parlaven com si no hi fossin? I ara, creieu que passa més o menys segons si la persona és una dona o un home?

41. QUOTIDIANA COOP. La solitud en l'envel·liment té rostre de dona. Llars unipersonals de 65 o més anys segons sexe. Catalunya 2019.

1. Les persones grans continuen tenint dret a ser escoltades, a la incloure les seves opinions i pertànyer a la família i a la comunitat.

Les dones, majoritàriament, no han estat consultades ni escoltades en les decisions familiars al llarg de la seva vida, ja que aquestes decisions han recaigut en els homes (marit, pare o qualsevol altra figura masculina de la família) degut a les desigualtats i els rols de gènere imposats.

Les dones tenen el mateix dret que els homes a ser escoltades, a la incorporació de les seves opinions al grup, a la família i a la comunitat.

2. Les persones grans continuen tenint dret que es respecti la seva intimitat.

Les dones han tingut una experiència vital en què el seu espai personal s'ha vist dissolt en l'espai familiar pels rols de gènere imposats, fet que ha provocat que, sovint, no se'ls hagi respectat la intimitat al llarg de la vida i tampoc en el present.

Les dones tenen dret que es respecti la seva intimitat i, quan són grans, aquest dret s'ha de continuar respectant i garantint de la mateixa manera.

3. Les persones grans continuen tenint dret a decidir sobre com, on i amb qui volen viure.

Les dones, majoritàriament, no han pogut prendre decisions lliurement al llarg de la seva vida, per les barreres de desigualtat i discriminació social i pels rols de submissió imposats: des que eren nenes i potser no van poder decidir anar a l'escola, fins que van ser més grans i potser, un cop casades, van haver de deixar la feina o mai van treballar perquè es donava per fet que la seva única funció era tenir cura de la llar i la família.

Les dones tenen dret a decidir sobre com, on i amb qui volen viure i, quan són grans, aquest dret s'ha de continuar respectant i garantint de la mateixa manera.

4. Les persones grans continuen tenint dret a ser informades, en primer lloc, d'allò que els afecta.

Les dones, sovint, no n'han estat informades, perquè la figura d'autoritat i interlocutora amb els professionals per decidir sobre la seva situació ha estat el pare, el marit o una altra figura masculina. Ens referim a situacions mèdiques i de salut sexual i reproductiva, a situacions en relació amb el patrimoni o a decisions econòmiques, entre moltes altres.

Les dones tenen dret a ser informades, en primer lloc, d'allò que els afecta, i aquest dret s'ha de continuar respectant i garantint quan són grans.

5. Les persones grans continuen tenint dret a la sexualitat i a la vida afectiva.

El context social i històric marcat pel pes de la religió, els tabús i una heteronormativitat emmarcada dins el matrimoni, ha incidit en el fet que les dones o les persones LGBTIQ+ que avui són persones grans no hagin pogut viure lliurement la seva sexualitat, sovint tampoc en el marc íntim d'una relació afectiva.

Les dones tenen el mateix dret que els homes a decidir sobre la seva sexualitat i continuen tenint aquest dret a la sexualitat i a la vida afectiva lliure quan són grans.

6. Les persones grans continuen tenint dret a una assistència sanitària completa i digna; l'edat no pot ser mai un criteri d'exclusió per accedir al tractament que una persona necessita.

Les dones, tot i haver pogut patir discriminacions al llarg de la seva vida en relació amb l'assistència sanitària o social, tenen el mateix dret a rebre-la que els homes, també quan són grans.

7. Les persones grans continuen tenint dret a un tracte digne i respectuós independentment de la diversitat funcional o el grau de dependència que presenten.

Les persones amb diversitat funcional poden haver viscut, freqüentment, situacions discriminatòries, sobretot si són dones i encara més a mesura que es fan grans. Però les persones grans —els homes i les dones grans— tenen dret a un tracte digne i respectuós i a no ser infantilitzades per raó de la seva diversitat.

8. Les persones grans continuen tenint dret a gestionar el seu patrimoni; aquest dret no disminueix amb l'edat.

Les dones sovint no han tingut autonomia econòmica degut a l'efecte dels rols de gènere, que les ha allunyades del món laboral; perquè han estat fent un treball de cures sense retribució ni reconeixement per part del sistema econòmic, o perquè el seu patrimoni ha estat conjunt i controlat per les seves parelles.

Així, les dones han pogut veure com, en moltes ocasions, se'ls ha vulnerat aquest dret.

A més a més, les dones grans estan més exposades a una possible vulneració, tot i que tenen el mateix dret que els homes a gestionar els seus diners.

9. Les persones grans continuen tenint dret a mantenir la imatge amb la qual se senten identificades.

Les dones poden haver viscut situacions en les quals se'ls ha dit com s'havien de vestir, per la norma cultural de la seva generació impregnada d'una imatge estereotipada de gènere i pel control per part de la parella o la família. Durant la vellesa, les dones es veuen encara més afectades per la discriminació i per la vulneració d'aquest dret, perquè es considera que la seva elecció no fa per la seva edat o perquè és una altra persona que imposa el seu criteri passant per sobre de la voluntat de les dones.

10. Les persones grans continuen tenint dret a no ser invisibilitzades.

El masclisme ha fet que les dones grans hagin viscut la vulneració d'aquest dret de manera més continuada i normalitzada al llarg dels anys.

Però les dones tenen dret a no ser invisibilitzades durant tot el seu cicle vital, també quan són més grans.

NOM DE LA PROPOSTA

Tenim molt a dir!

TEMPORITZACIÓ APROXIMADA

Dues sessions de seixanta minuts

ADREÇADA A

Persones grans de totes les edats

OBJECTIUS

- Crear una campanya de sensibilització des de les experiències i veus de les persones grans.
- Reflexionar i deconstruir la representació edatista de les persones grans a les campanyes de sensibilització.
- Promoure la participació de les persones grans com a protagonistes, per assenyalar desigualtats i ser actives en l'exercici dels seus drets.

DESCRIPCIÓ

Activitat grupal que es recomana organitzar com a activitat singular i en dues sessions, tot i que es pot adaptar a altres formats.

Es recomana que l'activitat estigui vinculada a l'agenda de reivindicació dels drets humans (10 de desembre), dels drets de les persones grans (1 d'octubre i 15 de juny) o dels drets de les dones (8 de març i 25 de novembre).

Si el grup no ha fet cap treball previ en relació amb el gènere o el masclisme, es recomana vincular, en primer lloc, l'activitat a la campanya del Dia Internacional dels Drets Humans, el Dia Internacional de les Persones Grans o el Dia Internacional per la presa de consciència al maltractament de les persones grans.

Tot i això, hem de vetllar perquè s'hi incorpori la perspectiva de gènere i s'eviti la reproducció d'estereotips sexistes, sempre posant l'èmfasi en la representació positiva, d'empoderament i de resiliència de les persones grans i, en concret, de les dones grans.

ORIENTACIONS PER A LA DINAMITZACIÓ

Abans d'organitzar l'activitat hem de buscar exemples de campanyes adreçades a les persones grans. Poden ser campanyes en què hi hagi absència de representació de les dones o en què la representació de les dones es faci per mitjà d'una imatge estereotipada (edatista o sexista), i també campanyes amb un enfocament interseccional, de gènere i cicle vital (vegeu els recursos en el capítol 7). En tot cas, n'hem de seleccionar dues o tres de cada tipus per dur a terme l'activitat.

Hem de tenir en compte que el nostre rol com a persones dinamitzadores és el d'acompanyar el procés des d'una acció no directiva i facilitant la reflexió, i que, per tant, no hem de marcar ni una temàtica ni unes propostes concretes per tal que les persones grans puguin treballar el missatge i la imatge de manera lliure.

En primer lloc, centrem l'objectiu de la sessió: «Crearem conjuntament una campanya que mostri... (i adaptem el discurs segons la temàtica i el dia internacional seleccionat)». Seguidament, mostrem el primer recull de campanyes que hem trobat, les que promouen una imatge edatista i sexista de les persones grans i la longevitat. Prèviament, hem d'haver imprès les campanyes en una mida prou gran per facilitar-ne la visualització i la lectura. Un cop mostrades les campanyes, llancem unes quantes preguntes per iniciar la reflexió, per exemple: «Penseu que aquestes campanyes us representen? Representen la diversitat de les persones grans? La imatge que mostren s'adequa a la realitat que viviu? Les dones grans hi sou representades?».

Un cop feta la reflexió, mostrem les campanyes que hem seleccionat i que sí que estan plantejades des d'un enfocament de gènere i cicle vital, i fem les preguntes següents:

Quines diferències observeu amb les campanyes anteriors?

Creieu que aquestes campanyes mostren millor la diversitat i la realitat que viuen les persones grans i, en concret, les dones grans?

Tot seguit, tornem a centrar l'objectiu de la sessió i motivem les persones participants a crear una campanya que realment reculli les seves veus i la seva visió. Preguntem quines idees tenen i quin missatge els agradaria transmetre a la societat. Mentre fem aquesta pluja d'idees, la persona dinamitzadora recull les idees i les agrupa si hi ha coincidències. Un cop feta, fem una petita votació per escollir, entre tots, la idea que volem treballar de totes les que s'han proposat. Com a dinamitzadors hem de controlar que totes les persones participen en l'activitat, observar si hi ha dinàmiques de privilegi en el grup i assegurar-nos de donar veu a tothom. També fem una pluja d'idees per veure quina forma ens agradaria que tingués la campanya: una pintura feta conjuntament, un conjunt de vídeos breus gravats amb el mòbil, un collage amb revistes i diaris, un poema o un esquetx de teatre per compartir amb la resta de persones usuàries de l'equipament.

Finalitzem la primera sessió tot recollint les decisions preses.

En iniciar la segona sessió, fem un recordatori de la primera sessió, mantenim com a referència les campanyes impreses amb les quals es va treballar durant la primera sessió i comencem a treballar en la campanya. A través d'una pluja d'idees a l'inici o al final de la sessió, busquem un títol o un missatge clau per a la campanya. Segons el format escollit, pot caldre fer una tercera sessió o es pot necessitar suport tècnic per materialitzar la idea treballada. En aquest cas, sempre hem de procurar que els rols de treball es reparteixin de manera participativa i equitativa en el grup, i que aquest suport tècnic es limiti a qüestions sobre les quals el grup no té prou coneixements o recursos; per exemple, un mòbil amb càmera o accés a les xarxes socials.

Imatges: campanyes #stopedadismo i #shetoo (vegeu pàgina 50)

NOM DE LA PROPOSTA

Temps era temps, música i amor romàntic

TEMPORITZACIÓ APROXIMADA

Dues sessions de seixanta minuts

ADREÇADA A

Persones grans de totes les edats

OBJECTIUS

- Treballar els mites de l'amor romàntic i els rols i estereotips de gènere a través de la reminiscència i l'intercanvi intergeneracional.
- Reduir la normalització de l'edatisme a través de l'intercanvi intergeneracional i el treball en xarxa al territori.

DESCRIPCIÓ

Activitat grupal que es pot plantejar com a sessió dins d'una activitat periòdica que ja s'estigui duent a terme o com a activitat independent. Es proposa planificar dues sessions: una primera sessió de treball amb les persones grans i una segona sessió d'intercanvi intergeneracional amb adolescents o infants. Alternativament, també es pot plantejar fer una única sessió amb les persones grans si no hi ha possibilitats de realitzar l'intercanvi, tot i que aquest intercanvi permetria aprofundir en la reflexió i deconstrucció d'estereotips.

ORIENTACIONS PER A LA DINAMITZACIÓ

La primera sessió d'aquesta activitat s'ha d'organitzar en una sala equipada amb so i connexió a Internet. Abans d'organitzar la sessió, hem d'haver seleccionat unes deu cançons d'amor (no les utilitzarem totes, però ens seran d'utilitat com a repositori i previsió en funció de la diversitat de ritmes que poden tenir els grups) que hagin estat populars durant l'etapa d'adolescència o joventut de les persones participants. Així doncs, hem de saber aproximadament les edats d'aquestes persones per tal de fer els càlculs corresponents i evitar homogeneïtzar en rangs d'edat de més de deu anys. Això vol dir que si tenim persones de seixanta-cinc, setanta-cinc i vuitanta-cinc anys, hem de buscar cançons populars diferents en funció de cada grup d'edat, perquè les cançons de cada època poden ser diferents per a cadascun d'aquests grups.

Es recomana fer l'activitat en una sala amb força capacitat en relació amb el nombre de persones participants per si alguna d'elles, durant el desenvolupament de l'activitat, té ganes de moure's o ballar.

Iniciem l'activitat explicant a les persones participants —assegudes en cercle— que farem un recorregut musical per les cançons populars de la seva joventut i que recordarem aquelles èpoques i com vivíem en aquells moments.

Posem, una per una, les cançons que hem seleccionat (en podem treballar entre quatre i sis en una sessió) i deixem fluir si les persones participants es posen a cantar o a ballar.

Un cop escoltada la cançó, fem algunes preguntes i reflexions, que podem adaptar segons la lletra de la cançó, però que han d'anar en la línia de treballar el mite de l'amor romàntic i les relacions afectives equitatives i saludables:

De què parla la cançó?

La cançó deixa entendre que si en una relació hi ha gelosia és que hi ha amor, hi esteu d'acord?

Com es vivien les relacions i l'amor en aquesta època?

Què s'esperava de les dones en una relació? I dels homes?

Penseu que aquest amor que expliquen és una relació de llibertat i respecte?

Anem seguint la mateixa dinàmica amb cadascuna de les cançons i facilitem la reflexió per identificar els mites de l'amor romàntic, els rols i estereotips de gènere i els senyals d'una relació abusiva. Podem tancar la sessió compartint breument què s'emporta cadascú de la sessió.

Es proposa organitzar una segona sessió en la qual les persones grans puguin dialogar amb adolescents o infants. Per fer aquesta segona sessió pot ser que calgui dividir el grup en subgrups (d'un màxim de sis persones) i fer una trobada prèvia amb les persones grans per tal de preparar les cançons que volen compartir amb els joves i els missatges que els volen donar en relació amb l'amor i les relacions afectives i sexuals.

Hem de vetllar perquè totes les persones del grup puguin comunicar un missatge i parlar a la sessió intergeneracional. Per altra banda, ens podem coordinar amb escoles o instituts del territori i proposar-los que treballin amb els adolescents o infants (de set a dotze anys) cançons actuals amb una dinàmica similar a la que nosaltres hem seguit.

Un cop hagin fet aquest procés, podem programar una sessió (o més d'una, si hem hagut de fer subgrups) per tal de generar un punt de trobada i intercanvi entre generacions que permeti observar si hi ha canvis en els mites de l'amor romàntic i els rols i estereotips de gènere.

Ens podem plantejar que aquesta acció s'organitzi dins l'escola o l'institut i que siguin les persones grans les que hi vagin per fer aquest diàleg amb l'alumnat.

NOM DE LA PROPOSTA

Espai Dones Sàvies

TEMPORITZACIÓ APROXIMADA

Seixanta minuts

ADREÇADA A

Dones grans de totes les edats

OBJECTIUS

- Explorar la història de vida i el present des d'una perspectiva de gènere (sentiments, assoliments, punts forts i reptes).
- Oferir un espai per compartir les experiències difícils i les solucions i prendre consciència dels recursos personals que tenen les dones.
- Dinamitzar un procés d'empoderament.

DESCRIPCIÓ

Aquesta activitat es pot fer individualment o en grup, i es pot plantejar com a sessió dins d'una activitat periòdica que ja s'estigui duent a terme o com a activitat puntual.

ORIENTACIONS PER A LA DINAMITZACIÓ

Per fer l'activitat cal tenir una còpia del qüestionari que s'inclou a continuació i que hem d'elaborar amb una tipografia i una mida de lletra que facilitin la lectura, i també deixant prou espai perquè les dones puguin escriure-hi les respostes.

Primer de tot expliquem a les dones l'objectiu de l'activitat i la dinàmica: un cop hagin contestat les preguntes del qüestionari s'aniran compartint experiències.

Després donem temps a les dones participants per llegir el formulari i, a continuació, anem dient cadascuna de les frases i deixem prou temps entre frase i frase perquè les dones puguin escriure cada resposta abans de passar a la següent.

Hem de tenir en compte que segons les característiques del grup pot ser necessari un suport addicional en la lectura o a l'hora d'omplir el qüestionari. També hem de tenir molt present que el nostre objectiu en la dinamització és facilitar una acció educadora i d'empoderament i que, per tant, estem acompanyant en un procés per superar sensacions d'impotència, de dificultat d'identificació i de reconeixement dels recursos personals, i per millorar l'autoestima, la confiança, la gestió personal i l'exercici dels drets personals.

En aquest sentit, ens podem trobar amb una certa dificultat inicial per identificar tots aquests aspectes o també pot ser que es comparteixin experiències de discriminació o violències masclistes viscudes. Per aquest motiu és molt important revisar abans les orientacions del capítol 5.

Recordem a les dones participants que no hi ha respostes correctes ni incorrectes, que simplement han de respondre el primer que els vingui al cap o el que sentin en aquell moment; que ens trobem en un espai segur, de complicitat i confidencialitat entre dones companyes, i que totes les opinions són lliures i respectables.

Un cop omplert el qüestionari, podem fer una roda perquè cadascuna de les dones participants pugui expressar o compartir amb el grup respostes, sensacions, experiències...

Podem dinamitzar aquesta part o incloure, al tancament de l'activitat, les reflexions següents per fer-les conjuntament:

Què us ha semblat l'exercici?

Us ha estat fàcil respondre les preguntes?
Us ha estat difícil?

Com us heu sentit en compartir individualment la vostra experiència? Us ha estat fàcil? Ha sigut dur?

Heu vist experiències comunes?

Què és, per vosaltres, l'empoderament de les dones?

QÜESTIONARI DONES SÀVIES

Què significa per tu fer-se gran?

Què significa per tu ser dona?

Creus que pel fet de ser dona hi ha hagut coses que no has pogut fer quan eres més jove? Si creus que sí i en tens ganes, explica'n alguna.

I ara? Creus que pel fet de ser dona hi ha coses que no pots fer i que, en canvi, els homes grans sí que fan?

Com a dona gran necessites...

Quan m'enfado o esticangoixada em dic a mi mateixa (diàleg intern)...

Em sento bé quan...

Em sento feliç quan...

6

RECURSOS

A continuació es presenta un recull de recursos destacats per tal de treballar els drets de les persones grans, la discriminació per edat i les violències masclistes envers les dones grans. Cal tenir en compte que alguns d'aquests recursos, tot i ser una bona base, s'han d'adaptar seguint les pautes que s'han indicat en el capítol 5 per incorporar-hi la mirada de gènere.

CAMPANYES DE SENSIBILITZACIÓ

REESCRIVIM LA VELLESA

Fundació Amics de la Gent Gran

Esplot de sensibilització i prevenció de l'edatisme.
Disponible en català i castellà.

VEGEU VÍDEO

DESTAPA-HO, TU POTS!

Consells de Gent Gran de l'Alt Penedès, l'Anoia, el Baix Llobregat i el Garraf.

Esplot de sensibilització i prevenció de l'edatisme.
Disponible en català i castellà.

VEGEU VÍDEO

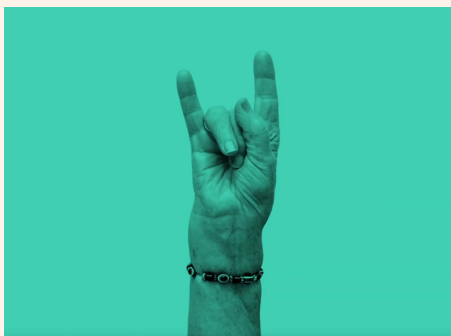

MAI ÉS MASSA TARD

Fundació Aroa

Quatre espots de sensibilització i prevenció de la violència masclista envers les dones grans (àmbit de la parella o exparella). Disponible en català i amb subtítols en castellà i anglès.

VEGEU VÍDEO

SOC GRAN, I QUÈ?

Ajuntament de Barcelona

Dos espots de sensibilització per deconstruir els estereotips i prejudicis que pateixen les persones grans. Disponible en català.

VEGEU ESPOT 1

VEGEU ESPOT 2

SHE TOO

Opal Institute

Campanya que vol mostrar la realitat de la violència sexual a través de les veus i la denúncia pública de les dones grans que l'han viscuda, emmirallant-se en el moviment #Metoo. Disponible en anglès.

VEGEU PÀGINA WEB

IN HER SHOES

Older Women's Network Wales

Campanya que vol mostrar la realitat de la violència sexual a través d'un manifest i la denúncia pública amb el hashtag #Inher-shoes, emmirallant-se en els moviments #Metoo i #Shetoo. Disponible en anglès.

VEGEU PÀGINA WEB

SOY MAYOR SOY COMO TÚ

Grandes Amigos, Fundación Pilares, Envejecimiento en Red, HelpAge International España i Matia Fundazioa

Campanya de sensibilització sobre els drets de les persones grans i transformació d'estereotips i mirades edatistes. Inclou una pàgina web amb manifestos i tres espots disponibles en castellà.

VEGEU PÀGINA WEB

VEGEU ESPOT 1

VEGEU ESPOT 2

VEGEU ESPOT 3

FESTIVAL DE CINEMA LA GRAN PANTALLA

El Parlante

Festival anual de pel·lícules i curtsmetratges que aporten noves mirades sobre el fet de ser gran amb els objectius de desmuntar els estereotips que existeixen a la societat sobre les persones grans i promoure l'envelliment actiu. Inclou una selecció amb perspectiva de gènere.

VEGEU PÀGINA WEB

WEBS AMB RECURSOS DE SENSIBILITZACIÓ I PREVENCIÓ

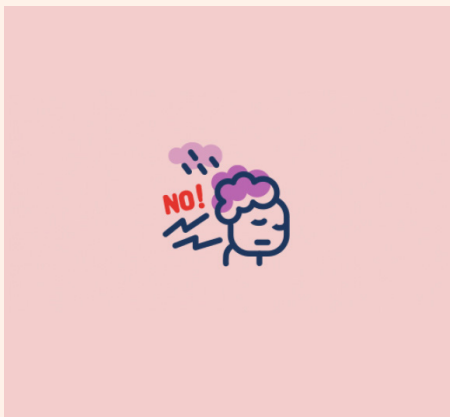

TRACTA'M BÉ

Consell Comarcal del Solsonès

Pàgina web amb recursos de sensibilització i prevenció des del treball comunitari amb els establiments, relats, campanyes i el treball a les aules als centres educatius. Disponible en català.

VEGEU PÀGINA WEB

CONTRA EL MALTRACTAMENT, BON TRACTE

Ajuntament de Barcelona

Pàgina web amb recursos de sensibilització sobre el maltractament a les persones grans. Conté recursos per desmuntar estereotips i fer front a la solitud no volguda i a la cura de les persones cuidadores, i també eines de promoció del bon tracte.

[VEGEU PÀGINA WEB](#)

AGEING EQUAL-ENVELLINT EN EQUITAT

Age Platform Europe

Pàgina web amb recursos de sensibilització emmarcada en la campanya #AgeingEqual, que vol posar de manifest la igualtat de drets en totes les edats i sensibilitzar sobre les conseqüències nocives de la discriminació per edat.

Té diversos apartats específics, com el de gènere. Disponible en anglès amb traducció automàtica al català i al castellà.

[VEGEU PÀGINA WEB](#)

ALIANÇA GLOBAL PELS DRETS DE LES PERSONES GRANS

GAROP

Xarxa internacional amb més de tres-cents noranta membres a tot el món que treballen per enfortir i promoure els drets de les persones grans. Té un apartat específic de recursos per a la participació de les persones grans i per a la incidència i la sensibilització sobre els seus drets. També és una xarxa de referència per estar al corrent de les campanyes internacionals a les quals ens podem afegir com a centre. Disponible en anglès amb traducció automàtica al castellà. Entre els recursos disponibles destaquen:

Campanya «Envellir amb drets» (Age with rights):

Informe «Les nostres veus, els nostres drets»: creat amb les aportacions de cent persones grans de deu països diferents.

The logo for HelpAge España features the text 'HelpAge' in white on a red rectangular background, with 'España' in white on a smaller red rectangle below it. Below these, the phrase 'las personas mayores cuentan' is written in white on an orange rectangular background.

HelpAge
España

*las personas
mayores cuentan*

HELPAGE INTERNATIONAL

Entitat internacional de referència que compta amb una delegació a Espanya, que pot ser d'utilitat per estar al corrent de les campanyes internacionals a les quals ens podem afegir com a centre i per obtenir recursos especialitzats per treballar els drets i la participació de les persones grans. Recursos disponibles en anglès i castellà.

Entre els recursos disponibles destaquen:

Guia per a les entitats socials que vulguin fer incidència per a una convenció internacional sobre els drets de les persones grans.

Dècada de l'envelliment saludable i objectius de desenvolupament sostenible.

PROJECTE TISOVA

Projecte europeu que va elaborar material de formació per a professionals, persones voluntàries i gent gran amb l'objectiu de capacitar-los per identificar i acompanyar les persones grans en situació de violència, especialment les dones grans. Recull dinàmiques i casos pràctics. Disponible en anglès.

VEGEU PÀGINA WEB

PROJECTE WHOSEFVA

Projecte europeu que va elaborar material de formació per a persones formadores de professionals d'atenció social, sanitària i de serveis especialitzats de suport a les víctimes, per millorar l'abordatge del maltractament a les persones grans. Inclou presentacions editables. Disponible en anglès.

VEGEU PÀGINA WEB

OLDER WOMEN'S NETWORK, EUROPE

XARXA EUROPEA DE DONES GRANS

| Older's Women Network Europe

Xarxa europea integrada per expertes en l'àmbit de la longevitat, el gènere i les violències masclistes envers les dones grans que treballen conjuntament per incidir a escala local, nacional i internacional per fer avançar el marc de protecció dels drets humans de les dones grans. Disponible en anglès amb accés a materials acadèmics i a iniciatives d'incidència en l'àmbit local en diverses llengües segons el territori de treball de cada experta (català, italià, alemany...).

VEGEU PÀGINA WEB

GUIES

ESCRIBIR SIN EDADISMO,
ESCRIBIR CON
GEROACTIVISMO.

Guía de estilo para comunicar de forma responsable, objetiva y realista sobre las personas mayores en Chile.

ESCRIBIR SIN EDADISMO, ESCRIBIR CON GEROACTIVISMO

| Fundación Geroactivismo

Guia d'estil per comunicar de forma responsable, objectiva i realista sobre les persones grans.

VEGEU RECURS

Recomanacions per a
la incorporació de la
perspectiva de gènere
en els centres cívics

a partir de l'experiència del Centre Cívic Sagrada Família del Districte de l'Eixample

RECOMANACIONS PER A LA INCORPORACIÓ DE LA PERSPECTIVA DE GÈNERE EN ELS CENTRES CÍVICS

| Centre Cívic Sagrada Família

Guia de recomanacions elaborada partint de l'experiència diària de l'equip del centre, tant en l'acció externa com en l'organització interna.

VEGEU RECURS

ICAA's
Guidelines
for effective
communication
with older adults

ICAA
International Council on Active Aging

GUIDELINES FOR EFFECTIVE COMMUNICATION WITH OLDER ADULTS - GUIA PER A LA COMUNICACIÓ EFECTIVA SOBRE LES PERSONES GRANS

| International Council on Active Aging

Recurs que ofereix eines per promoure una imatge més realista i diversa de la longevitat i pautes per incorporar un llenguatge inclusiu i no edatista. Disponible en anglès.

VEGEU RECURS

BANC D'IMATGES PER TRANSFORMAR RELATS

| Fotopica

Imatges realitzades sota la llicència Creative Commons per ser utilitzades amb finalitats no comercials i sense modificar-ne ni el missatge ni la intencionalitat. Inclou una secció específica de persones grans.

VEGEU RECURS

BANC D'IMATGES AGE-POSITIVE

| Centre for Ageing Better

Imatges que representen persones grans d'una manera no estereotipada. Estan disponibles per descarregar-les i utilitzar-les gratuïtament. Pàgina web disponible en anglès.

VEGEU RECURS

7

7

BIBLIOGRAFIA

ASSEMBLEA GENERAL DE LES NACIONS UNIDES. Convenció sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació contra la dona (3 setembre 1981) [en línia]. Disponible a: www.ohchr.org/SP/ProfessionalInterest/Pages/CEDAW.aspx. [Consulta: 4 desembre 2021].

ASSEMBLEA GENERAL DE LES NACIONS UNIDES. «Resolución 46/91, de 16 de diciembre, sobre la implementación del Plan de acción Internacional sobre el envejecimiento y actividades conexas» [en línia]. Disponible a: documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/N12/540/98/PDF/N1254098.pdf. [Consulta: 4 desembre 2021].

AYALA, SÍLVIA [et al.]. *La perspectiva de gènere i l'atenció a les violències masclistes des dels serveis socials*. Barcelona: Departament de Treball, Afers Socials i Famílies, 2020.

BROWNELL, PATRICIA. «Neglect, abuse and violence against older women: Definitions and research frameworks». *South Eastern European Journal of Public Health (SEEJPH)* (13 gener 2014).

BUTLER, ROBERT. «Ageism: Another form of bigotry», *The Gerontologist*, vol. 9 (1969), p. 243-246.

CASADO VERDEJO, I.; BÁRCENA CALVO, C. «Analysis of violence against elderly woman». *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, vol. 161 (2014), p. 110-114.

CONSELL D'EUROPA. Convenio del Consejo de Europa sobre prevención y lucha contra la violencia contra la mujer y la violencia doméstica [S.l.;S.n], 2011 [en línia]. Disponible a: <https://rm.coe.int/1680464e73>. [Consulta: 4 desembre 2021].

CRENSHAW, KIMBERLE. «Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics». *University of Chicago Legal Forum*, núm. 8 (1989).

CREU ROJA ESPANYOLA. *Estudio sobre las mujeres mayores de 65 años víctimas de violencia de género*. Madrid: Ministerio de la Presidencia, Relaciones con las Cortes e Igualdad, 2019.

DIPUTACIÓ DE BARCELONA. *Registre de casos de maltractament a les persones grans 2019*.

FEMINICIDIO.NET. *Listado de feminicidios y otros asesinatos de mujeres cometidos por hombres en España en 2020* [en línia]. Disponible a: feminicidio.net/feminicidios-y-otros-asesinatos-de-mujeres-cometidos-en-2020. [Consulta: 1 gener 2022].

FORMOSA, MARVIN. «Exposing ageism». *Bold: quarterly journal of the International Institute on Aging*, vol. 11 (2001), p. 16-23.

GENERALITAT DE CATALUNYA. «Llei 5/2008, del 24 d'abril, del dret de les dones a erradicar la violència masclista». *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 5123 (2 maig 2008), p. 34425-34462 [en línia]. Disponible a: www.parlament.cat/document/nom/TL75.pdf. [Consulta: 15 desembre 2021].

GENERALITAT DE CATALUNYA. «Llei 17/2020, de 22 de desembre, de modificació de la Llei 5/2008, del dret de les dones a erradicar la violència masclista». *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 8303 (24 desembre 2020), p. 1-15 [en línia]. Disponible a: portaljuridic.gencat.cat/ca/pjur_ocults/pjur_resultats_fitxa/?action=fitxa&documentId=889760&language=ca_ES&textWords=LLEI%252017%2F2020&mode=single. [Consulta: 15 desembre 2021].

GENERALITAT DE CATALUNYA. «Llei 12/2007, d'11 d'octubre, de serveis socials». *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 4990 (18 octubre 2007), p. 37788-37840 [en línia]. Disponible a: portaljuridic.gencat.cat/ca/pjur_ocults/pjur_resultats_fitxa/?documentId=415692&action=fitxa. [Consulta: 4 desembre 2021].

GENERALITAT DE CATALUNYA; DEPARTAMENT DE DRETS SOCIALS. *Carta dels drets i els deures de la gent gran a Catalunya*. (22 setembre 2003) [en línia]. Disponible a: treballiaferssocials.gencat.cat/ca/ambits_tematicos/gent_gran/carta_dels_drets_i_deures_de_la_gent_gran. [Consulta: 4 desembre 2021].

GENERALITAT DE CATALUNYA; DEPARTAMENT DE BENESTAR SOCIAL I FAMÍLIA; SECRETARIA DE FAMÍLIA. *Protocol Marc i orientacions d'actuació contra els maltractaments a les persones grans*. [S.l.: S.n.], 2012 [en línia]. Disponible a: treballiaferssocials.gencat.cat/web/content/03ambits_tematicos/04gentgran/maltractaments_persones_grans/documents/proposta_protocol_maltractaments_gent_gran.pdf. [Consulta: 15 desembre 2021].

GENERALITAT DE CATALUNYA; DEPARTAMENT DE SALUT. *Protocol per a l'abordatge de la violència masclista en l'àmbit de la salut a Catalunya. Document operatiu de maltractament a la gent gran*. Barcelona: Departament de Salut. Direcció General de Planificació i Avaluació, 2010 [en línia]. Disponible a: scientiasalut.gencat.cat/bitstream/handle/11351/3490/Protocol_per_abordatge_de_violencia_masclista_ambit_salut_catalunya_document_operatiu_de_maltractament_gent_gran_2010.pdf. [Consulta: 4 desembre 2021].

GENERALITAT DE CATALUNYA; DEPARTAMENT D'INTERIOR. *Enquesta de violència masclista a Catalunya*. [S.l.]: Generalitat de Catalunya; Ajuntament de Barcelona; Fundació "La Caixa", 2016.

GENERALITAT DE CATALUNYA; DEPARTAMENT D'INTERIOR. *Enquesta de seguretat pública de Catalunya. Edició especial sobre les persones grans*. [S.l.]: Generalitat de Catalunya, 2016.

GENERALITAT DE CATALUNYA. DEPARTAMENT D'INTERIOR. INSTITUT CATALÀ DE LES DONES. *Violències masclistes. Dossier estadístic*. Barcelona: Direcció General de Contractació Pública; Institut Català de les Dones, 2019.

GENERALITAT DE CATALUNYA; INSTITUT CATALÀ DE LES DONES. *Protocol Marc per a una intervenció coordinada contra la violència masclista*. [S.l.: S.n.], 2020.

GOVERN D'ESPANYA. «Llei orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere». *Butlletí Oficial de l'Estat*, núm. 313 (29 desembre 2004), p. 42166-42197 [en línia]. Disponible a: www.boe.es/boe/dias/2004/12/29/pdfs/A42166-42197.pdf. [Consulta: 10 desembre 2021].

INPEA; OMS; UNIVERSITAT DE TORONTO. *Declaración de Toronto para la Prevención Global del Maltrato de las Personas Mayores*. Ginebra: Organització Mundial de la Salut, 2002 [en línia]. Disponible a: www.inpea.net/images/TorontoDeclaracion_Espanol.pdf. [Consulta: 15 desembre 2021].

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (IDESCAT). Dades de població per sexe i grups d'edat. Anuari estadístic de Catalunya (gener 2020) [en línia]. Disponible a: www.idescat.cat/pub/?id=aec&n=253. [Consulta: 4 desembre 2021].

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (IDESCAT). Taxa de risc de pobresa després de les transferències socials. 2015-2019. Per sexe i grups d'edat [en línia]. Disponible a: www.idescat.cat/pub/?id=aec&n=417&t=2019. [Consulta: 4 desembre 2021].

KESSEL, H.; MARÍN, N.; MATURANA, N. «Declaración de Almería sobre el Anciano Maltratado». Revista Española de Geriátría y Gerontología, núm. 31 (1996), p. 367-372 [en línia]. Disponible a: envejecimiento.csic.es/documentos/documentos/almeria-declaracion-01.rtf. [Consulta: 4 desembre 2021].

LÓPEZ-MARTÍNEZ, M.; MARÍN LÓPEZ, B. Á. «La brecha de género en las pensiones en España y la Unión Europea». Papeles de Población, vol. 25, núm. 102 (2020).

LUOMA, MINNA-LIISA [ET AL.]. Prevalence Study of Abuse and Violence against Older Women. Finlàndia: Institut Nacional d'Afers Socials, 2011.

ONU. Declaración Política y Plan de Acción Internacional de Madrid sobre el Envejecimiento. Nova York: Naciones Unidas, 2002 [en línia]. Disponible a: social.un.org/ageing-working-group/documents/mipaa-sp.pdf. [Consulta: 4 desembre 2021].

ONU; COMITÈ PER A L'ELIMINACIÓ DE LA DISCRIMINACIÓ CONTRA LA DONA (CEDAW). «Recomanació general núm. 27, de 16 de desembre de 2010, sobre les dones d'edat i la protecció dels seus drets humans». CEDAW/C/GC/27 [en línia]. Disponible a: www.acnur.org/fileadmin/Documentos/BDL/2012/8335.pdf. [Consulta: 15 desembre 2021].

Open-ended Working Group on Ageing for the purpose of strengthening the protection of the human rights of older persons [en línia]. Portal UNDESA. Disponible a: social.un.org/ageing-working-group. [Consulta: 15 desembre 2021].

QUOTIDIANA COOP. La solitud en l'envelliment té rostres de dona. Llars unipersonals de 65 o més anys segons sexe. Catalunya 2019.

RÚA VIEITES, A.; CHARRO BAENA, M.; UROZ OLIVARES, J. La violencia de género en la pareja o en la expareja de mujeres mayores de 60 años. Madrid: Universidad Pontificia Comillas ICAI-ICADE; Fundación Luz Casanova, 2018.

SUBDIRECCIÓN GENERAL DE SENSIBILIZACIÓN, PREVENCIÓN Y ESTUDIOS DE LA VIOLENCIA DE GÉNERO. Macroencuesta de Violencia contra la Mujer 2019. Madrid: Ministerio d'Igualtat, 2019.

WEEKS, L. E.; LEBLANC, K. «An ecological synthesis of research on older women's experiences of intimate partner violence». Journal of Women & Aging, vol. 23, núm. 4 (1 octubre 2011), p. 283-304.

